

ИСИХАЗАМ У КВИЋЕВНОМ ДЕЛУ ДАНИЛА ПЕЋКОГ

Isihazam dobija sve značajnije mesto u proučavanju stare srpske kvičevnosti, tako da danas sa sigurnošću možemo reći da srpska pravoslavnost nije bila na periferiji vrlo živog isihastičkog pokreta, već da se često nalazila u samom središtu zbivanja.¹ Ovo nam potvrđuje veliki broj srpskoslovenskih prevoda najznačajnijih tekstova monaške lektire, koja obuhvata mnoge predstavnike asketske mistike pravoslavnog istoka.

U jednoj drugoj prilici na simpozijumu o Sv. Grigoriju Palami u Solunu, prikazao sam rezultate svojih istraživanja o prevodima isihastičke sadržine u srpskoslovenskim rukopisima XIV veka, pa su se tu pojavila skoro sva imena istočne tradicije od Antonija do Grigorija Sinaita i Grigorija Palame.² Prevodi isihastičke sadržine bili su namenovani za život u keliji. To je kvičevnost ličnog monaškog podviga, kvičevnost čiste spiritualne tradicije, van vremena i prostora. Isihastičko saznanje je zasnovano na ličnom iskustvu a ne na apstrakcijama. U isihazmu čovjek savlada svoju imanentnost i zalazi u oblast transcendentne. Podvignikova misao, duboko zalazila u onostrano, obogaćuje se iskustvom onostranoga i netvorenoga, omolitvuje se i osaboruje, a njegovo se biće obojuje sjedištem sa bićem Božjim koje sa Božjom suštinom (ουσία) koja daleko izmiče dometu čovjekova saznanja, nego sa Božjima netvorenim energijama koje proimaju sve stvari, a čovjek ih poznaje svojim umom i doživljava svojim bićem samo kroz asketski podvig. To je put isihastičke gnoseologije,³ i to

¹ D. Bogdanović, Jovan Lestvičnik u vizantijskoj i staroj srpskoj kvičevnosti, Beograd, 1968, 176-200; Ist. Istorija stare srpske kvičevnosti, Beograd, 1980; —. Trifunović, Jedno isihastičko nadahnuće kod Konstantina Filozofa, *Cyrrillomethodianum* VIII-IX, Thessalonique 1984-1985, 227-331; M. Mulić, *Srpski izvori „pletinja sloves“*, Sarajevo, 1975; A. E. Tachiaos, „Le monachisme Serbe de saint Sava et la tradition hésychaste athonite“, *Recueil de Chilandar* 1, Beograd, 1966, 83-89; V. Radunović, „Platon u srpskoslovenskim prevodima dela Grigorija Palame“, *Cyrrillomethodianum* VIII-IX, (1984-1985), 207-215; Jeronim Amfilohije, Sinaiti i njihov značaj uivotu Srbije XIV i XV veka, Manastir Ravanica, Beograd, 1981, 101-134.

² V. Radunović, „Τὰ ἔργα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ στίς Σερβοσλοβονικές μεταφράσεις τοῦ ΙΔ' αἰῶνα“, Πρακτικά θεολογικοῦ συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἐν ἀγίοις ἡμῶν Γρηγορίου Ἀρχιεπισκοποῦ Θεσσαλονίκης τοῦ Παλαμᾶ, Θεσσαλονίκη, 1986, 297-304.

³ Atanasije Jevti, Prolegomena za isihastičku gnoseologiju, Filozofske studije XVI, Beograd, 1988, 101-154.

su osnovi isihastičke metafizike. "ovjek se otvara prema Bogu, ide mu u susret, povjerava mu se i prima u sebi njegove energije i obo uje se, ne prestaju i da i daće bude čovjek. Dakle, Bog su„ti-
nom svojom ostaje čovjeku nedosti an i nepoznat, ali ipostasno On se čovjeku otkriva preko Boga Logosa, a blagodatno On je prisutan u svoj svojoj tvorevini. Me utim, to bogatstvo sadr aja koje se uli-
va u čovjeka, i čovjek postaje weg a svestan, čovjek nije u stawu da smesti u okvire svoga prirodnog razuma, niti da ga cjelovito pre-
toži u qudsku riječ. Znaži, u pitawu je jedno krajwe sadr ajno i bogato utawe koje je, uz to maksimalno aktivno. U wemu se riježi maksimalno potiru, poni„tavaju i uklapaju u ono „to je op„te. Dakle, iz puno e i aktivnosti, uz prividnu izolovanost i utawe otvaraju se prostori umne molitve u kojoj riječ kao sredstvo izra avawa biva prevazi eno; riječ je sredstvo kojim se misao ovdje je to molitva opredme uje, a u molitvenom do ivqaju umne molitve isihastički molitvenik neposredno op„ti sa Bogom, s kojim do ivqava jedinstvo. Isihijom se premo„ uje transcenden-
cija, taj ontolo„ki jaz koji predstavqa ponor izne u nestvorenoga bo anstva i stvorenoga čovjeka, i svijeta uop„te. Bi e Bo je, odnosno svetlost koja se izliva iz wega, postaje realno dostupna čovjekovu umu, saznavu, do ivqaju. To je ona svetlost koju su apos-
toli videli na Tavoru nestvorena, večna, koja je zračila iz preo-
bra enog tijela Hristovog u kome je obitavala sva puno a Bo anstva tjelesna. Dakle, iz svega ovoga „to smo do sada rekli o isihaz-
mu, mo eno zakqučiti da je osnovna wegova karakteristika ideja ližnog usho ewa obo ewa u harizmatičnoj ekstazi, jedinstvo i do-
dir s nevidqivim, ideja kontakta s Bogom, kao umno posmatrawe θεωρία.⁴ Isihastička lektira ima dugovečnu tradiciju od četvrtog vijeka, da bi vrhunac i svojevrsnu obnovu do ivela u vreme Danila Pe kog i ne„to kasnije. Za isihastičku praksu kao ula ewe u sebe, kontemplaciju, kao ližno osvajawe unutra„wih prostora, znaju stare srpske biografije. Sveti Sava je imao svoju isihastiriju u

⁴ J. Meyendorf, „Les débuts de la controverse hésychaste”, *Byzantion* 23 (1953) 87–120. „L’origine de la controverse Palamite: La première lettre de Palamas à Akindynos”, *Θεολογία* 25 (1954) 602–613, 26 (1955) 77–90. „Le thème ‘du retour en soi’ dans la doctrine palamite du XIVe siècle”, *RHR* 145 (1954) 118–206. „Un mauvais théologien de l’unité: Barlaam le Calabrais”, *L’Eglise et les Eglises*, t. 2, Chevetogne 1955, 47–64. „Humanisme nominaliste et mystique chrétienne à Byzance au XIVe siècle” *Nouvelle Revue Théologique*, 79 (1957) 905–914. *St. Grégoire Palamas et la mystique orthodoxe, Maîtres spirituels*, éd du Seuil. *Grégoire Palamas, Défense des saints hésychastes*, Louvain 1959. Ὑρ. Ρ. Χρήστου, *Θεολογικά και Ησυχαστικά Μελετήματα*, ΠΠΠΜ, Θεσσαλονίκη 1977. Το μυστήριον του Θεού (4 Θεολογικά δοκίμια), ΠΠΠΜ, Θεσσαλονίκη 1983. Ο Γρη ριος Παλαμάς και η θεολογία εις την Θεσσαλονίκην κατά τον δέκατον τέταρτον αιώνα, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών - Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου 33, Θεσσαλονίκη 1959. Η έννοια της διπλής γνώσεως κατά τον Γρηγόριον Παλαμάν, *ΕΕΘΣΠΘ*, 7 (1962) 119–130 και ανάτυπον, Θεσσαλονίκη 1963. Ησυχαστικά αναζητήσεις εις τα Ιωάννινα περί το 1700, Ανάτυπον εκ της Κληρονομίας, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1969. Ὑρ. Ν. Μαρτσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Α*, Εισαγωγή στη θεολογική γνωσιολογία, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985. Ὑρ. Γ. Μαντζαρίδου, „Ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς και η ορθόδοξη πνευματική ζωή”, *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 61 (1978) 43–50. „Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς και η εποχή μας”, *Γρηγόριος Παλαμάς*, 62 (1979) 102–108. „Η πνευματική ζωή κατά τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά”, *ΠΘΣΠΠ*, σ. 159–170. Ορθόδοξη πνευματική, ζωή, Θεσσαλονίκη 1986.

Kareji u kojoj se podvizavao i za koju piše tipik koji propisuje norme ponašanja i celokupnog života i podviga u voj. Kakav je osnovni stav Svetoga Save, i kroz njegova predavanja koje iz njega izrasla, najbolje se može videti iz besede Svetog Save o pravoj veri, koju je održao u februaru 1221 godine, koju navode oba njegova biografista. U toj svojoj besedi Sveti Sava poziva braću i prijatelje, oca i brata, to jest ceo narod da priklone bogobojiva srca svoja, da bi čuli reči svetih istina, da ih stave u srca svoja i u savesti duša svojih, i pred očima svoga. Sv. Sava nastavlja i moli braću i brata da polože svu nadu svoju na Boga, da se drže pre svega prave vere njegove.⁵ Daje Sv. Sava kaže: „duhovna nauka nije igra, niti reči bezumnoga misli ljudskih, nego je to propovedana sveta vera Boga na kojoj su osnovani sveti činovi u Hristu Isusu Gospodu našem...“⁶ Ta Istina, nastavlja Sv. Sava predhodi uhu i srcu, umu i razumu i kao ljudsko prisutna stavlja se u njih. S obzirom na to, srce, savest, um i razum ne mogu biti jedno merilo, jer su ono „to jesu i ono „to treba da budu. Kao takva, Istina za Sv. Savu i za predavanja svetih koje sleduje, nije ideja, već ona duhovna i proleži sve, ali je i beskrajno „ira od svega toga. Jedno poznato zahteva lični susret, a sve „to postoji je znak i dar Boga prisustva i sredstvo preko koga se opet sa Bogom, i put koji uzvodi voj. Očevidno, temelje isihastičkoj orijentaciji udario je Sv. Sava, moćna u standardnim isihastičkim pravcima, ali pisanim u isihastičkom duhu, a u tom duhu nastavlja srpski srednovekovni pisci: Domentijan, Teodosije, Danilo Pečki, Danilovi nastavljači, Episkop Marko i drugi. Upravo zbog ovog, duhom isihazma u srednovekovnoj Srbiji nadahnuto je ne samo monaštvo već i crkvena i državna politika, arhitektura, umjetnost, kulture, jednodne riječi društveni život uopšte. Ovakvo opredeljenje i usmerenje srpskog naroda od Sv. Save, učinilo je da Srbija u vreme Danila Pečkoga, a posebno u drugoj polovini četrnaestog veka, postane jedan od značajnih centara isihastičkog pokreta. Stoga nije za čudno „to je srpski narod potpuno odbio spekulativno racionalistički duh hrišćanskog zapada i usmerio uticaj ka mistično kontemplativnom hrišćanskom istoku. Iz tih razloga srpska crkva i srpski narod, za razliku od Vizantije i drugih pravoslavnih zemalja, su bili pošte ni u se, a u borbi za i protiv teorijskog isihazma. Iako, dakle, i bogato isihastičko rukopisno nasleđe odrazilo se i u izvornom stvaranju srpskih srednovekovnih pisaca četrnaestog veka.⁷ Tako je doba Danila Pečkoga bogato po broju spomenika pismenosti i veoma značajno po kulturnoj delatnosti prepisivačkih „kula. Ono je donelo nove oblike i tipove pisma, a obeleženo je životom prepisivačkom i prevodilačkom delatnošću. U to vreme stare redakcije se zamenuju

⁵ A. Jevti, Iz bogoslova Svetoga Save: februar beseda o pravoj veri, Beograd, 1977, 158.

⁶ Isto, 164.

⁷ D. Bogdanovi, Istorija, 49-82; Upore. M. Muli, Srpski izvori „pletanja slova“ 47-82.

novim. Najže, e su to i sasvim novi prevodi sa mladih i pouzdanih, preži, enih grčkih tekstova, ili se do wih dolazilo kritičkim upore ivawem grčkih originala i dotada, wih slovenskih tekstova.⁸

Bila je praksa, upra wavana jo, od Sv. Save, da se najboqi monasi-kandidati za budu e poglavare srpske crkve dovedu u manastir arhiepiskopije, zatim u eliju arhiepiskopa kao pridvorna kalu era, i na kraju „aqu u Hilandar, kao igumani. Ovu praksu primewuje i Jevstatije sa Danilom Drugim.

Poreklom iz ugledne porodice, on je kao mladi proveo izvesno vreme na dvoru kraqa Milutina, a zatim postao monah, iguman hilendarski, episkop i arhiepiskop srpske crkve, značajno doprinose i u vreme četvorice srpskih vladara u izgrawu i uzdizawu srpske sredwovekovne dr ave i crkve.⁹ Danilov biograf, koji je iz lične mona,ke skromnosti ostao nepoznat, daje niz rasutih iskaza, nekad vrlo kratkih i „krtih, ali dragocenih na osnovu kojih mo emo izvesti zakqučak o Danilovom nastavqawu putem koji je trasirao Sv. Sava. Kao savremenik „irewa isihazma na Sv. Gori, nemogu e je pretpostaviti, kao „to tvrdi -. Slijepževi , da Danilo sa isihazmom nije imao nikakve odnose i da je bio iskqužen iz svega toga,¹⁰ pogotovo kad znamo da je pio wodu sa duhovnog izvora Sv. Save i wegovih nastavqaa, narožito Domentijana. O ivqena ispitivawa isihazma posledwih decenija pru aju nam pouzdanije osnove i za prawe isihastičke misli kod Danila i upu u ju na podatke iz kojih se lako izvodi formalno ispravni zakqučak da je nesumwivo pripadao tome pokretu, praksi.¹¹ Wegov biograf ga opisuje kao pravog svetogorskog monaha, koji ivi i misli u tradiciji sinajskog, palestinskog i atonskog tihovateqa. Jo, kao mladi imao je, ka e wegov biograf, svagda budno oko ka qubitequ Hristu, a kao mlad monah rabotaju i sa bratijom manastirske rabote, no u ne ku,,a,,e ni malo pokoja, no se umom nelicemerne qubavi nastawiva,,e na visinama kod prestola Vladike.¹² Danilo je bio sklon mistici, kao i svi uženi kalu eri Svete Gore i drugih centara pravoslavne teologije. Mistici su bili vizionari, a o vizionarstvu svetogorskih pustiwaka govori se gotovo kao o pravilu jer je to i bio krajwi ciq zemaqskog postignu a isihastičkom podvi ni,,tvu. Po svojoj, dakle, duhovnoj konstituciji i svojim pogledima na duhovni ivot, Danilo Pe ki je pre svega monah, svetogorski monah, „to su ga osnivaži mona,,kog Atosa doneli na to

⁸ D. Bogdanovi , Istorija , 49 51.

⁹ N. Radožli , Predgovor fiivotima kraqeva i arhiepiskopa srpskih od arhiepiskopa Danila; u prevodu L. Mirkovi a, Beograd, 1935. Upor. D. Bogdanovi , Istorija ... 175 179; D. Trifunovi , „Proza arhiepiskopa Danila, KI, 33, 1976, 3 71; M. Ka,,anin, Srpska kw evnost u sredwem veku, Beograd, 1975, 210 243.

¹⁰ -. Slijepževi , Istorija Srpske pravoslavne crkve, Mineb, 1962, 170.

¹¹ D. Kalezi , Arhiepiskop Danilo i wegovi nastavqazi, Beograd, 1976; D. Bogdanovi , Istorija, 179; M. Muli , Srpski izvori, 96; -. Trifunovi , Proza, 3 71.

¹² fiivoti Kraqeva i arhiepiskopa srpskih od arhiepiskopa Danila i wegovih nastavqaa. Prevod na savremeni srpski jezik objavio je L. Mirkovi u izdawu SKZ, Beograd, 1935 (U daqem tekstu: fiivoti) , 253 254.

tle iz Egipta sa Sinaja, iz Palestine i Sirije. Danilov biograf i nastavka itija priča da je u „isihastiriji“ Danilo proveo „mnogo vremena i to svaki zakonski ustav ispuvavaju i“.¹³ U borbi sa Kataloncima opsednut u pirgu Ruskog manastira, priča wegov biograf, „bla eni umnom molitvom doseza„e do nebesa, Ěekaju i pomo od Gospoda“.¹⁴ Kao svetogorac, Danilo Pe ki je imao neprestanu equ da se ponovo vrati na Svetu Goru, u Ěemu je uspeo jo„ tri puta. Prvi put to je najverovatnije bilo 1315 god. Tada je, povukav„i se u isposnicu manastirskog pirga, proboravio u Hilandaru vi„e od godinu dana. Uzi„ao je, na pirg-kulu, gde poĚe u utawu iveti u divnoj mudrosti,¹⁵ „Pa tada, kao i ranije, sija„e svakom vrlinom“.¹⁶ Krajem 1320. godine Danilo je opet u Hilandaru „u usamġeni„tvu radi inoĚestva“. Posledwi put Danilo je do„ao na Svetu Goru ve polovinom 1322. godine kada je tamo ostao sve dok nije izabran za arhiepiskopa 1324. godine.¹⁷ Glavni ciq vra awa u Hilandar za Danila je bilo povlaĚewe u usamġenost, kada se uz molitve, bavio i pisawem svojih kwi evnih spisa. On u Hilandaru „iznurava„e telo svoje bdewem i neprestanim poukama“ bo anstvenih reĚi, Ěuvaju i celomudreno podobije ivota svoga i izuĚiv„i do kraja ve„tinu svake mudrosti.¹⁸

IsihastiĚki naĚin ivota Danilo prenosi i u svoje kwi evno delo. Neposredne izraze isihastiĚke doktrine imamo, na primer, u priĚama o arhiepiskopu Jevstatiju koji se povukao sa polo aja hilendarskog igumana da bi, kako pi„e Danilo, „um wegov ostao neudaġen od bo anstvene qubavi, na koju be„e navikao od svoje mladosti“.¹⁹ Za arhiepiskopa Arsenija Danilo ka e da ga je Sveti Sava „dejstvom presvetoga Duha izveo na presvetlu svetlost bo anstvenoga razuma, i kao od medotoĚnoga izvora pouka i reĚi svojih, napoji du„evne brazde srca wegova, da se u wima on poduĚava dan i no ..., nikada ne u ne daju i u slast sna telu svojemu ili pokoja“.²⁰ Ovakav naĚin slikawa Arsenijevog mona„kog podviġa mo emo uporediti sa bilo kojim paterikom ili itijem monaha isihasta. Za Danila je bo anska svetlost ivot tvorac vidġivog i sve umne prirode. To je dodir s Bogom preko wegovih energija, preko bo anske svetlosti, one svetlosti koju su apostoli videli na Tavoru. Onaj koji izasja svetlost, pi„e Danilo, sve svetlosti privodi.²¹ IsihastiĚka obele ja imaju Danilova itija vladara Dragutina, Milutina i Jelene. Liġnost kragice Jelene opisao je sa eto, istiĚu i wen ideal pustiwe, pokajniĚkih ispo vedawa i pouĚavawa. U wemu je Ěitav niz posebnih kwi evnih radova koja otkrivaju ne samo razra enost i ve„tinu kwi evnog

¹³ fiivoti, 270.

¹⁴ fiivoti, 267.

¹⁵ fiivoti, 273.

¹⁶ fiivoti, 271.

¹⁷ Mo„in-Purkovi , Hilendarski igumani sredweg veka, Skopġe, 1940, 25.

¹⁸ fiivoti, 256.

¹⁹ fiivoti, 216 217.

²⁰ fiivoti, 218.

²¹ Stara srpska kwi evnost II, Beograd, 1970, 297.

postupka Danilovog, nego i duhovno bogatstvo Jelenine ličnosti. U isihastičkom duhu Danilo slika unutra, u dijalog ili monolog „to ga kragica Jelena izgovara povodom podizanja svoje zadužbine manastira Gradac. „Oh osuda savesti moje i očajanje grehova mojih veoma smu uju du, u moju, a nemam nikakve nade spasenja. Jer u gresima upropastih du, u svoju u nečistoti bezakona udavih svoj um i u dubini gljiba ogreze telo moje“.²² Danilo otkriva Jeleninu ličnost wenim pitawima i nedoumicama, kajawem ili strahom pred veličinom bo ijih dejstava. Celo je Danilovo itije jedna slo ena propoved, „slovo“, kako sam ka e, kazivawe ne onog „to se zbiva pred očima. On ne pi, e kao svedok. „A ja, gre, ni Danilo, bio sam tajni znalac nekih takvih wenih podviga.“ „U svojoj studiji M. Muli “ Srpski izvori „pletanja sloves“ otkrio je repertoar stilskih postupaka kojima su gra ena Danilova itija, a koja su po svojoj ideolo, koj i poetskoj su, tini i izrazu isihastička.²³ Svuda se u Danilovom kwi evnom delu sre emo sa karakterističnim pojmovima i predstavama: „umne molitve“, „bezmolstvovawa“, „suznih istočnika“, „sijawem prisnosu, ne svetlosti“ i drugih. Razvijeno teolo, ko obrazovawe, vidqivo iz svih Danilovih tekstova, upuje na teolo, ke preokupacije vremena i sredine koja je ve bila sazrela, kao „to smo rekli za sintezu velikog mona, kog iskustva. U wegovom delu dolaze do izra aja one kvalitativno nove preokupacije svetogorskog mona, tva koje čine osnov isihastičke teologije. Isihastičku lektiru Vizantije, u prevodima četrnaestog veka Danilo Pe ki prihvata kao svoj uzor, no on i sam neguje svoj isihazam, ako ne u standardnim isihastičkim anrovima, a ono pisano u isihastičkom duhu, sa isihastičkim idejama.

Većko Radunovi

²² fivoti, 76-77.

²³ M. Muli, Srpski izvori, 52-76.

IVAN STEPANOVIĆ JASTREBOV

POVODOM STOGODI'WICE SMRTI
1894 1994¹

Sutradan po proslavi svoga imendana Sv. Jovana, u noć iz-
me u 7. i 8. januara 1894. godine u Solunu je umro Ivan S. Jastrebov.
Shodno svom uverenju da čovek gde umre treba da bude i sahranjen
wegova supruga ga je sahranila na pravoslavnom grobju u Solunu.²
U godi„waku SKA pisac nekrologa ističe wegovu gubav prema
istini: „Novine su javile da je me u vencima koji su na mrtvo telo
Jastrebova polo eni padao u oči jedan sa ovim natpisom: Velikom
prijatequ Srpstva Ivanu Jastrebovu Srpstvo. U ovom natpisu
ima jedna praznina. Trebalo je da stoji: I prijatequ ISTINE, jer
se on u svakom radu svom svakad držao samo istine... Jastrebov je
bio čovek vrlo svetla uma, nezavisna i pravična suda. S takvim
svojstvima služio je na čast onome koga je predstavčao, a na obave-
„tewe onima me u kojima je boravio i radio.“³

Ovo je najbođa karakteristika celokupnog života i rada Jas-
trebova kao pisca i putopisca, hronografa i geografa, istoričara
i etnografa i najzad diplomate radi čega se našao na prostorima
„nemirnog Balkana“. Iz razloga istinočubivosti Jastrebova i mi
smo se večas ovde okupili da evociramo uspomenu na čoveka od
istine koji je znao za reč Sv. Pisma: „I pozna ete istinu i istina
e vas osloboditi.“⁴ I danas srpskom narodu potrebna je istina
više od hleba i samo za wam vapijemo. Kada tra imo prijatege u
svetu ne tra imo la ne svedoke koji e la no, krivokletnički
svedočiti za nas ve tra imo novog Jastrebova, Arčibalda Rajsa,
Majkla Liza i dr. koji e pred svojom save„u i pred licem celog
sveta svedočiti o narodu koji martiriski svedoči Bo iju istinu i
Bo iju pravdu vekovnim tragawem za ovim neprolaznim vrednosti-
ma. Zna naš narod da istina zakopana i u grob vaskrsava, a pravda
bačena i u vodu isplivava. Pravda je tanka ali dugačka, a krivda je
debeli i kratka, ka e narodna mudrost. Stoga sa nadom gledamo u
budu nost našu i svih istinočubivih qudi. Iz pro„losti uzi-

¹ Prigodno predavanje na svečanoj Akademiji 22.V 1994. godine u Domu Kul-
ture u Prizrenu povodom stogodi„wice smrti Jastrebova.

² V. Bovan: Jastrebov u Prizrenu, Priština, 1983 str. 119.

³ M. Ivanić : Spomenik SKA, XLI god. 1904, str. III i IV.

⁴ In. 8,32.

mamo ličnosti koje su imale etičkih vrednosti i qudske hrabrosti da „ni po babu ni po striževima” ka u svoju reč o sveru pa i o srpskom narodu. Jedan od takvih je Ivan Stepanovič Jastrebov.

Rođen je 27. januara 1839. godine u selu Gramuška, okrug kozlovski, gubernija Tambovska u porodici pravoslavnog, vojnog, sveštenika. Odrastao je na Kavkazu gde je njegov otac po potrebi vojne služe bio „gde usred leta blede snegom vrhovi kavkaskih planina a u dolinama cvate ruže i raste južna biča na dogledu biblijskog Ararata” kako kaže Panta Srećković.⁵ Jastrebov je tu, Bogom stvorenu, lepotu u detinjstvu upijao i celog života u sebi nosio. Prizren sa 'ar-planinom nostalgično mu je budio slike iz detinjstva i zbog toga je Prizren postao trajna njegova misao i neprekidna ljubav. U svešteničkoj porodici je se naučio bogoslužbu, Lovekočubcu i istinočubcu. Te svoje osobine je pojačao odlaskom u Astrahansku duhovnu seminariju i Kazavsku duhovnu akademiju. Iz ovih duhovnih „kola iza i se sa „irokim obrazovavem kao i sa odličnim znanjem klasičnih jezika: grčkog, latinskog i staroslovenskog.

Ne znamo „ta je uticalo na mladog Jastrebova da se posle sjajno završenih bogoslovskih studija sa stepenom kandidata bogoslovca opredeli da se 1864. godine upiše na Odegewe istočnih jezika pri ruskom ministarstvu inostranih poslova. Ova sporedna dopuna obrazovana od dve godine presudno je uticala da mu diplomatija postane životni poziv i to vrlo uspešno. Završivši ovu „kolu upoznao je persijski i arapski jezik dok je turski odlično poznavao „to se u Prizrenu potom pokazalo vrlo korisnim. Razume se da je i tada „vi jezik evropske diplomatije, francuski u Petrogradu solidno naučio. Od 1. januara 1866. godine radio je u Ruskom poslanstvu u Carigradu i zbog savršenog znanja turskog jezika njegovo dađe službovanje biće vezano za Tursku imperiju u Evropi. On je bio „član one plejade darovitih ljudi koji su opkočavali svernog ruskog poslanika u Carigradu, grofa Igvatijeva” kaže ve spomenuti Panta Srećković, srpski istoričar.⁶ U to vreme Srpski narod i Srbija bili su u blagonaklonoj paži Rusije kao narod na koji se moglo osloniti. Sa takvim osećanjem Jastrebov je došao u dodir sa srpskim narodom kada je 1. I 1867. godine postavljen za sekretara i dragomana ruskog konzulata u Skadru, a kasnije i za Konzula u istom gradu. Iz Skadra počeo je početi upoznavati srpski narod pravoslavne vere. Upoznao je sav pritisak na pravoslavno stanovništvo koje se zbog toga selilo, turčilo ili katoličilo. U to vreme, po Jastrebovu, u Skadarskom Sanjaku živelo je oko 110000. ljudi muškog pola od kojih 80000. katolika, 20000. pravoslavnih i 9500. muslimana. Pravoslavni su govorili srpskim jezikom kao i jedan broj katolika i muslimana i to onih koji su to postali od pravoslavnih.⁷ Video je Jastrebov i razumeo put i

⁵ P. Srećković, cit. po M. Ivaniću, Spomenik SKA XLI, str. I.

⁶ Isto.

⁷ V. Bojanović, str. 44.

način albanizovawa srpskog ivqa. Prvo se pod prisilom promeni vera, zatim jezik a onda „smi„qeno, perfidno, uporno i grubo se radilo na zatirawu svih onih spomenika stare kulture, bilo da su materijalne ili duhovne prirode, koji bi stanovni„tvo podse ali na wegovu raniju pripadnost, kako bi se izbegla za svagda opasnost od povratka wegovoj ranijoj veri, odnosno wegovoj narodnosti u nekom za to povoljnom trenutku. Trebalo je uni„titi sve „to bi stanovni„tvo podse alo na wegovu narodnu pripadnost“, ka e V. Bovan u svom delu Jastrebov u Prizrenu.⁸ Naučiv„i srpski i albanski jezik a uz to imaju i „karakterne osobine kao „to su hrabrost, odva nost, iskrenost, istinoqubivost“ „to je bilo veoma na ceni kod patrijarhalnog albanskog ivqa, omogu ilo je Jastrebovu da poseti sve ono „to do tada nijedan pismeni Evropanin nije posetio i video. Prave i bele„ke i precizno mere i rastojawa dok je slu bovao u Skadru i Prizrenu prikupio je mnoge podatke va ne za istoriju srpskog naroda koji su prezentirani u wegovoj kwizi „Stara Srbija i Albanija“, posmrtno izdata od SKA 1904. godine.

Videv„i svo zlo koje je pravoslavnom ivqu bilo naneseo Jastrebov je ne samo u granicama svojih ovla„ewa, nego žesto i mimo njih, sav svoj autoritet i svoju ličnost stavqao u slu bu istine „tite i pravoslavne Srbe i onda kada se zvanična politika Rusije, preko grofa Igwatijeva, okretala Bugarskoj. Obilato je to činio osobito posle dolaska u Prizren 1. aprila 1870. godine. Pod wegovom visokom za„titom rodna ku a Sime A. Igumanova u Prizrenu postala je ku om pravoslavne Bogoslovije Prizrenske u kojoj su se za duhovna zvawa pripremali sinovi Siminog otežestva

Stare Srbije. „Kako rodoqubivoj dare qivosti Igumanova tako i usrdnoj za„titi Jastrebova duguje srpski narod zahvalnost za osnivanje ovog srpskog, pravoslavnog, prosvetnog rasadnika iz kojeg su do sada iza„li toliki sve„tenici i učiteqi, nosioci srpske misli u onim po svemu zapu„tenim i potlaženim krajevima“ ka e Momčilo Ivani u predgovoru kwige Stara Srbija i Albanija.⁹ Mnogo puta je Bogoslovija bila u opasnosti i pred zatvarawem ali je Jastrebov svojim ličnim autoritetom i autoritetom konzula velike sile to sprežavao. Jedan takav služaj ispričao je Marko Cemovi piscu predgovora kwige Stara Srbija i Albanija Momčilu Ivani u. Evo tog doga aja.“ Jednom je turska vlast po„to poto htela da zatvori „kolu tra e i za to izgovor u kwigama koje se nalaze u biblioteci a koje su mogle u wu do i samo preko Ruskog konzulata. Sukob se zao„trio tako da je jednoga dana vojska opkolila Bogosloviju i silom su hteli da prodru u kwi nicu, zabrawene kwige pokupe i zbog toga „kolu zatvore. Tada se javqa Jastrebov kao luvar i spasiteq ovog srpskog prosvetnog zavoda. Svojestvenom odlučno„ u, diplomatskom dosetqivo„ u a znawem turskog jezika i pisma brzo napisa na listu hartije na turskom je-

⁸ Isto.

⁹ M. Ivani , Spomenik SKA XL-I, god. 1904. str. II.

ziku: „U ime ruskog Cara zabrawujem ulazak“. Prilepi taj list na vrata biblioteke, a Turci kada to vide, e odusta, e od upada u kwi nicu, te tako opasnost minu Bogosloviju“.¹⁰

Posle svog odlaska iz Prizrena nije zaboravio Bogosloviju. I u Solunu gde je proveo posledwe dane svog ivota brigom i mi, qu bio je okrenut prema Prizrenu i wegovoj Bogosloviji. Jedan zapis srpskog konzula u Solunu Koste Hristi a o tome sve- doži: „Jednoga dana do e mi Jastrebov vrlo bri an i uznemiren. On mi re e kako je saznao da se turska vlast u Prizrenu sprema da izne- nadno upadne i izvr, i pretres u Bogosloviji pa se brine kako to da javi svome prijatequ Petru Kostu u. Neposredno izvestiti ruski konzulat u Prizrenu nije mogao jer „ifrovane depe, e izme u konzulata nisu dopu, tene, a da to u iini preko ambasadora u Cari- gradu bojao se da ne bude dockan. Najposle se doseti da po, aqe Kostu u otvorenu i sasvim banalnu depe, u na turskom jeziku uzda- ju i se da e Kostu , ve po samoj sadr ini depe, e razumeti da nisu lista posla. Zaista Kostu je depe, u razumeo i odmah sve har- tije i dokumenta preneo u ruski konzulat. Nije pro, lo ni dva sata a policija je banula u Bogosloviju, pretresla je i na, la da je sve u redu“.¹¹

Pored pomo i u osnivanu i o iuvawu Bogoslovije u Prizrenu kao iuvara pam ewa svoga naroda i nosioca sve, tenog apostolskog predawa i zavetne misli o slobodi, Jastrebov je jo, mnogim dobri- ma zadu io pravoslavni Prizren. Spomiewemo neka:

a) Borio za o iuvawe svih materijalnih ostataka srpskih sred- wevekovnih crkava kao svedoka postojawa Srpskog naroda na ovim prostorima. Tako je spre iio uni, tewe Crkve Sv. Spasa u Prizre- nu od strane Cincara. Prizren je ostao bogatiji za jo, jedan spo- menik iz XIV veka.¹²

b) Crkva Sv. -or a u Prizrenu sazidana je sa kubetom blago- dare i zalagawu Jastrebova¹³ i otkupqen je deo zemqe za weno pro, irewe od Turaka.¹⁴

v) 'titio je „kole i u iiteqe srpske i branio ih pred sudovi- ma.¹⁵

g) Zauzimao se za iast srpskih devojaka „tite i ih kako u Skadru¹⁶, tako i u Prizrenu.¹⁷ U jednom pismu Vladiici prizren- skom, u vezi sa sudbinom srpske devojke An e, Jastrebov pi, e: „An- u smo udali za nekog mladi a Jovu iur iju, vrlo lepog monka. Hvala Simi (Igumanovu), Jovanu Jawi u, -or u Drvaru, Jeftu

¹⁰ Isto.

¹¹ V. Bovan, Jastrebov, str. 117.

¹² Jastrebov, Stara Srbija i Arbanija, str. 44.

¹³ M. Ivani , III.

¹⁴ P. Kostu , Crkveni ivot, str. 86, Beograd, 1928.

¹⁵ M. Ivani , III.

¹⁶ M. Ivani , III.

¹⁷ M. Ivani , III.

Ugaru, popu Iliji i Kostu haxi-Marinu na darovima i trudu oko udatbe. Wen sanduk bio je pun robe. Va, a i moja roba puno su joj potpomogli. Ja znam da Vam je milo da ovo znate, Vladiko, kakav je dug le ao na savesti naroda dok nije bila udata An a... Hvala Bogu sada je narodu Lista savest“.¹⁸

Jastrebov je radio u diplomatiji u najburnijim godinama evropskih zbivanja koja su se prelamala preko le a srpskog naroda. Neke od odluka velikih sila toga vremena i danas imaju svoje posledice na ovim prostorima ili skoro svim teritorijama na kojima živi srpski narod. Posebno je značajna 1878. godina. U martu mesecu te godine zaključen je Sanstefanski mir između Rusije i Turske posle rata između njih 1877-78. Srbija je dobila neko teritorijalno povećanje ali je izforsirana Bugarska na račun Srbije. Rusija je htela veliku Bugarsku radi svojih interesa na Balkanu pa su joj veliki, no ustupjeni krajevi sa Srpskim teritorijama u Makedoniji. Kao posledica toga jeste bezobzirna kam-

---

¹⁸ V. Bovan, isto 65.

pawa bugarskih egzarhista za pripojewe velikoj Bugarskoj Kosova i Metohije. Jo, 1871. godine počeo je u Prizrenu da izlazi vilajetski list „Prizren“ na srpskom i turskom jeziku. Safet-pa, a, prijatelj Ivana Jastrebova, hteo je da se poka e i prijatelj Srba. Nosio je sa sobom primerke lista kada je obilazio varo, i u vilajetu i delio ih pismenim Srbima da ga pitaju narodu. Srbi su bili odu, evgeni listom „Prizren“. To je bio prvi list na srpskom jeziku u Turskoj. Kako je Bugarski egzarhat uvi ao da mu smeta Safet-pa, a u sprovo ewu velikobugarske politike, po, lo mu je za rukom da ga opawka pred Portom i da on bude smewen. Na wegovom mesto do, ao je Abduraman-pa, a, naklowen Bugarima. Govorio je da u wegovom vilajetu nema Srba ve da su to pravoslavni Bugari. Todor Stankovi , prevodilac u listu „Prizren“ ka e da je Jastrebov učinio svojim vezama da pa, u premeste, a da se postavi umesto wega Husni-pa, a, pravedan upraviteq sa kojim je Jastrebov bio u dobrim odnosima sve na korist Srpskog naroda.¹⁹

U junu i julu 1878. godine u Berlinu je održan kongres na kome je učestvovalo „est velikih sila. Poni, ten je Sanstefanski mir i mape su ponovo crtane na prostoru Balkana po voqi velikih sila. Srbija je bila u povoljnijoj situaciji nego li posle Sanstefana, a tako e i Crna Gora. Me utim Austrija je dobila ogromna ovla, ewa, kao da okupira Bosnu i Hercegovinu i da dr i vojni garnizon u Novom Pazaru.²⁰ Kao posledica tog zasedawa u Berlinu osniva se u junu 1878. godine prizrenska liga sa ciqem da se stvori autonomna oblast Albanaca u okviru Turske. Liga je bila izrazito antisrpska i u uslovima slabe centralne vlasti u Turskoj, a sa jakim plemenskim nacionalnim nabojem predstavqala je Damaklov maš iznad glave Srpskog naroda. Strahoviti zločini su počinjeni u ime lige o šemu je pisano mnogo. Izve, taji Jastrebova od 1879. godine pa sve do 1886. godine kada je preme, ten u Solun, obiluju podacima o nedelima zlikovaca u raznim krajevima vilajeta. Jastrebov prati doga aje i bele i oblike pritiska, pqaške, ubistva, proterivawa i etnička šei, ewa sve sa ciqem da se ovi prostori stare Srbije pripoje zami, qenoj velikoj Albaniji koja i danas ivi u svesti mnogih Albanaca, šemu smo i mi svedoci. Verujemo da je Jastrebov i samim svojim prisustvom u Prizrenu kao predstavnik Rusije mnogo moralno doprineo da se izdr i i ta beda koja je sna, la Srpski narod.

Na kwi evnom poqu Jastrebov je tako e zadu io na, narod skupiv, i bogatu etnografsku gra u, narodne pesme, opise obištaja, obreda i verovawa Srpskog naroda u Turskoj. „U prvom izdawa kwige Obištaji i pesme Srba u Turskoj Jastrebov je objavio svega petstotina „ezdeset i tri narodne pesme“²¹ zapisane u: prizrenskom, pe kam, pri, tinskom, gwilanskom, debarskom kraju i pesme iz Galifnika. Jo, pedeset i osam lirskih narodnih pesama zapisane

¹⁹ Vl. Bovan, isto 71-72.

²⁰ Mala Prosvetina enciklopedija I, str. 188.

²¹ Vl. Bovan, isto, 253.

na Kosovu i Metohiji pridodao je drugom izdavanju. Kwiga je dopunio zagonetkama, poslovicama i pismima gra ana Ruskom konzulatu u Solunu. Kwiga je ocewena visokom ocenom kako u srpskoj kulturnoj javnosti tako i u ruskoj.

Tako e je prikupio Ełanke i rasprave „tampane u Glasniku Srpskog uEenog dru„tva koji se odnose na istoriju Srpske crkve i „tampano ih kao posebnu kwigu pod naslovom: Podatci za istoriju Srpske crkve iz putnih zapisnika I.S Jastrebova. „Gra a iz istorije Srpske crkve je dopuwena velikim brojem opisa tada„weg stawa u kome su se nalazile pojedine Crkve i manastiri pa ona pru a sliku tih gra evina i crkvenih kwi evnih fondova u vreme kada ih je Jastrebov obilazio“²²

Tre e delo na kome je skoro celog ivoga radio a ostalo je nedovr„eno i posthumno je „tampano 1904. godine jeste: Stara Srbija i Albanija. Kwiga sadr i istorijske, etnografske, domografske, etniEke podatke o qudima i krajevima iz Kosovskog i Skadarskog vilajeta pa i „ire. Ove kwige su mu donele Ełanstvo u Srpskom uEenom dru„tvu, a kasnije i u Srpskoj KraEevskoj Akademiji.

Mnogi nauEnici, putopisci i istra ivaEi koji su prolazili kroz klasiEne srpske zemEe uzimali su sve „to je vredno a do Eega su mogli do i. I Gigferding je poznat po tome. Me utim Jastrebov je saEuvao ono do Eega je do„ao i kao najdragoceniji dar vratio srpskom narodu koji je stvarni vlasnik toga bio. Oktobra petog 1885. godine predao je srpskom konzulu u Carigradu Jevremu Gruji u original hrisovuge srpskog kraEa Stefana DeEanskog, antimins srpskog patrijarha Arsenija „amojevi a, starinski drveni krst i „esnaest komada starih srpskih novEi a. Najve i izraz qubavi prema srpskom narodu pokazao je i time „to je svome jedinom sinu dao ime Rastislav a zvali su ga Rastko po imenu Sv. Save pre mona„tva.

Umro je daleko od Prizrena i Srbije u Solunu, ali sa mi„qu o Srbiji. Supruga wegova sav pokretni inventar svoje ku e i biblioteku poklonila je Srpskoj „koli u Solunu. Onaj koji voli ne umire. Jastrebov je voleo istinu, Srbe i Prizren. Na Prizrenu je da mu se odu i imenom ulice i „kole i na kraju bistom u parku ispred wegovog konzulata.

Protojerej-stavrofor Milutin Timotijevi

²² Vl. Eovan, isto 208.

Srpska pravoslavna bogoslovija sv. Kirila i Metodija u Prizrenu
najstarija zgrada Bogoslovije

IDEJA O OBNOVI DU'ANOVE ZADUĀIBINE MANASTIRA SVETOG ARHANGELA MIHAJLA KOD PRIZRENA

Ideja o obnovi Du'anove zadu bine manastira svetog Arhangela Mihajla kod Prizrena nije novijeg datuma. To dokazuje i događaj koji se desio 12. aprila 1924. godine kod Jagleničkog mosta, na dva ipo kilometra od Prizrena, a koji se odnosi na „narušeno ubistvo“ dva in ewera: Aleksandra Barto„a i Mihajla Dragovi a, nosioce ideje o obnovi ovog manastira, kao i poku„aj ubistva koĀija„a Andreje Nedegkovi a. Taj događaj zavre uje pa wu da se danas, u okolnostima koje ga pribli avaju i ovom vremenu, prika e u istorijskom svetlu.

Wegov znaĀaj je utoliko ve i, „to je u wemu uĀestvovao i prizrenski muftija Haxi Rustem Ramadan 'porta, preko Āije su se liĀnosti prelamali mnogi nemili događaji vezani za srpski ivaq Prizrena i wegove zadu bine. Događaj prikazuje mnogo „ire aspekte odnosa prema srpskim izbeglicama koji su se sa srpskom vojskom 1915. godine povlaĀili, prema tek konstituisanoj dr avi SHS, kaĀaĀkom pokretu, jugoslovensko-albanskoj granici i stawu u srpskoj vojsci.

O prizrenskom muftiji Haxi Ramadanu 'potri mnogi novinski i sudski izve„taji bele e: „Hoxa Rustem 'porta odavno je po zlu poznat na„em ivqu. Jo„ pre trideset godina bio je on jedan od glavnih sauĀesnika u ubistvu Jani ija Jani ijevi a, uglednog trgovca. Za vreme odstupawa na„e vojske, on je ubijao na„e vojnike iz zasede i pĀaĀkao“¹.

A stare„ina kvarta, fi. S. Milivojevi , Upravu grada Prizrena, jednim poverqivim dopisom izve„tava: „Na juĀera„wem blagodarewu u Bajrak xamiji koje je prireno u Āast W. V. kraqa Petra nije prisustvovao“² On je ve poznat kao neprijateq na„e dr ave i na„e nacije uop„te. Odsustvo Haxi Rustema pada u oĀi naroĀito jo„ i s toga, „to su na blagodarewu bile prisutne sve

---

¹ Politika, 9. VII 1924. g.

² AK, Fond Okru ni sud Prizren, XLV/k. 10 98 1929.

biv„e muftije, svi „ehovi, svi imami i hoxe i mno„tvo gra ana, kao i u„iteqi sa acima wihovih „kola“.³

Ne izostaje za takvim karakteristikama ni poverqivi telegram na„elnika okruga Doroti a, koji je poslao Ministarstvu prosvete i vere u Beogradu a u kome stoji: „U Prizrenu sam zatekao kao muftiju H. Rustema 'portu koga su postavili Bugari na ovaj polo aj. Iz dosada„wih prikupqgenih podataka ovaj muftija je skroz neispravan  ovek, veliki na„ neprijateq. Za vreme bugarske vladavine, vo a pqa ka„a nad na„im crkvama i kao takav optu en krivično pored ostalih i on za pqa ku crkve Sv. Petke.⁴ Nemogu e je sa svega ovoga da i daqe ostane muftija. Stoga molim za hitno, ovim putem nare ewe da se odmah smeni“⁵

Za ubistva na„ih vojnika iz zasede, pqa ku srpskih Crkava on je trebalo da odgovara. „Ali je pobegao u Carigrad. Istina on se uskoro i vratio otud... i wegovi partijski prijateqi uzeli su ga u za„titu“⁶

Ko ga je uzeo u za„titu? I ko je to mogao da opovrgne masovna ubistva vojnika i izbeglica iz Srbije koji su 1915. godine u ratu do iveli albansku golgotu?

Na osnovu sudskih izve„taja Okru nog suda Prizren iz 1919. godine i kasnije,⁷ o mnogim ubistvima i pqa kama Srba koji su bili u zbegu, ili vojnika na prevaru ili „besu“ ubijenih,⁸ u posleratnom periodu, vo eni su sudski procesi. Ve inu osu enih na smrt ili robiju branio je onda„wi advokat, ekstremni komunista Ilija Krasojevi , koji je zahtevom za eshumaciju le„eva uspevao da mnoge odbrani, oslobodi kazne i tako stekne popularnost. A, i ne samo to: vrlo ustro je kritikovao onda„wi re im koji je izvr„io kolonizaciju na prostoru Prizrena i „ire na „„tetu“ onda„weg muslimanskog sveta.⁹ O wemu novinski izve„taji pi„u: „Jedan Srbin narodni poslanik udesio je čak kod nadle nih da ga ponovo postave za muftiju. Taj narodni poslanik je onaj isti, koji je... protestovao protiv naseqavawa Srba u Prizrenskom okrugu“!¹⁰

³ Isto.

⁴ Pravi naziv crkve je „Bogorodica Qevi„ka“. Ima pretpostavki da je mogla biti preobra ena u xamiju uskoro po zauzimanju Prizrena 1455. Turci su je zvali Atik (stara) xamija i Xura xamija, po„to se u woj klawalo petkom. Zbog toga je, vremenom, ovu crkvu posve enu Uspewu Bogorodice i hri„ansko stanovni„tvo stalo nazivati Sv. Petka. Tek po oslobo ewu Prizrena 1912. xamija je ponovo postala pravoslavna bogomoqa, a 1923. sa zvonika je ukloweno dozidano minare. 1950 53. obimnim konzervatorskim i restauratorskim radovima vra en je crkvi wen neka da„wi izgled.

⁵ AK, Fond Okru ni sud Prizren, XLV/K.10 98 1929, uz sudski dosije nalazi se i telegram na„elnika Okruga prizrenskog kao dokazni materijal.

⁶ Politika od 9. VII 1924. g.

⁷ Vidi: AK, Okru ni sud Prizren, XLV/k.1 186 1919 i dr.

⁸ Vidi: Petar Kostic , Crkveni ivot pravoslavnih Srba u Prizrenu i wegovoj okolini u XIX veku (sa uspomnama pisca) , Beograd, 1928., str. 141 143.

⁹ Politika od 9. VII 1924. g.

¹⁰ Isto.

PQA "KA CRKVE SVETE PETKE
(Bogorodice Qevi,,ke)

Sudski i novinski izveštaji govore i o pqački katedralne crkve Svete Petke za vreme povlačenja srpske vojske 1915. godine preko Prizrena i drugih gradova ka Albaniji. Mada, u bibliografiji objavljenih radova koji govore o ovom znamenitom istorijskom spomeniku srpske kulture i zadužbine kraja Milutina iz 1303. godine, nema takvih podataka. Me utim, na,,im istra i-vavem po drugim pitawima do,,li smo i do ovih saznawa da je crkva Sveta Petka 1915. godine bila vandalski opqačkana a jedan od počinioaca tog sramnog čina jeste i prizrenski muftija Haxi Rustem Ramadana 'porta sa svojim pqačka,,ima.¹¹ Kod isledne vlasti na pretresu br. 6716, Okrugnog suda u Prizrenu „svedoci Giga Jovanovi, Nikola 'utakovi i Tonka, ena Stanimira Jovanovi a, svi iz Prizrena... po krivici optu enog 'porte zbog napada na crkvu „Sv. Petku“ u 1915. godini, koja je krivica amnestirana, kao i pred Sudom pod zakletvom: izjavili da je optu eni Haxi Rustem Ramadana 'porta odmah po evakuaciji na,,e vojske 1915. godine, ORGANIZOVAO NAPAD NA CRKVU „SV. PETKU“, ISTU OSKRNAVIO, CRKVENE STVARI NEKE UNI'TIO, A NEKE ODNEO I CRKVU PRETVORIO U XAMIJU“, iz čega je Sud stekao utisak da je optu eni H. R. R. 'porta veliki verski fanatik“!¹²

Ovaj sudski podatak koji govori o čisto verskom fanatizmu i čuvenici da je srpska vlast nakon konstituisawa dr ave SHS bila i suvi,,e tolerantna prema počiniocima krivičnih dela, ubistva ili pqačke, jer je nakon donetih presuda amnestirala i osloba ala krivce, dokazuje i to da se ovim metodima nije mogao iskoreniti verski fanatizam. Haxi Rustem Ramadana 'porta se strogo pridravavao, sude i po wegovom pona,,awu „du nosti Muslimana“, koje proističu iz Kurana a koji svoje vernike obavezuje: „Borite se protiv wih (nevernika) sve dok vi,,e ne bude gra anske nesloge i dok ne bude druge vere osim ove u Alaha. Ako odustanete od borbe, u vama ne treba da bude vi,,e neprijateqstva izuzev protiv nepravičnih qudi“.¹³ A po wemu izgleda da je srpska vlast bila neprijateqska i da je ne treba po,,tovati. Izgovor je nalazio i u slučaju Sinan pa,,ine xamije¹⁴ koja je nekada bila magacin oru ja srpske vojske.

SINAN PA'INA XAMIJA KAO MAGACIN

Ovaj spomenik islamske arhitekture iz sedamnaestog veka, sagra en od materijala poru,,enog Du,,anovog manastira Sv.

¹¹ Isto i AK, Fond Okrugni sud Prizren, XLV/k.10 98 1929. g.

¹² Isto.

¹³ Kuran, 1895.

¹⁴ Vidi: Prizren grad muzej, str. 24 25.

Arhangela i Mihajla, koji se nalazi na tri kilometra od Prizrena, sve do 1941. godine se nalazio pod spornim vlasništvom. Spor je rešavao nadležni sud u Prizrenu, a vodio se između Srpske pravoslavne crkve i Islamske verske zajednice. On nije okončan. Konačnu odluku je trebalo da donese Apelacioni sud u Skopju, ali je rat omeo da se dođe do takvog rešenja.¹⁵

Srpska vojska, trideseti pešadijski puk, odmah je nakon oslobođenja 1912. godine ovaj spomenik uzela za magacin vojnih potreba, „to se vidi iz jednog dokumenta kojeg je izdao sud Opštine Prizren, pod br. 4631, 9. maja 1927. godine, u kome stoji:

„Na molbu Sadika H. Rustema ovdašnji sud Opštine grada Prizren izdaje mu ovo

Uverenje

da su srpske vojne vlasti uzele za vojni magacin odmah posle oslobođenja 1912. g. Sinan Pašinu xamiju i da su po ponovnom oslobođenju 1919. godine vojne vlasti opet uzele za magacin i smeštale razne vojne stvari i u tu xamiju, i da ona i dalje služi za magacin vojnički i da se u vojne svrhe koristi.

Uverenje se izdaje molioocu na upotrebu po naplati propisane takse.

Za Predsednika Opštinskog suda
R. Stankovi
članovi:
J. Amet
' . „avdrbašići“¹⁶

Sa izbijanjem Prvog svetskog rata magacin je bio spašen i nastala je eksplozija u samom magacinu. Međutim, sva ta eksplozija nije mogla da naudi toj izuzetnoj građevini. Savremenici pričaju da se xamija ponela kao da u vojne nije bilo vatrenog oružja. „Gledali smo kako iz prozora xamije „nikog dim i eksplozivna vatra“, kaže Zorka Marković. Pa ipak se sve to odrazilo na najslabiju tačku xamije, na trem i stubove, pa je zato zapretila opasnost od rušenja.

DONOŠENJE ODLUKE O RUŠENJU TREMA I STUBOVA

Po zahtevu vojske, 30. pešadijskog puka, korisnika Sinan Pašine xamije u kojoj je bila smeštena razna vojna oprema, pri nadležnosti okruga Prizrenskog bila je formirana komisija koja je

¹⁵ Deo te dokumentacije stavio mi je na uvid pok. sekretar Crkvene opštine Jovže Stanković. Ta se dokumentacija nalazi u arhivi te Opštine.

¹⁶ Uverenje kao dokazni materijal nalazi se u dosijeu Okružnog suda Prizren u Arhivu KM pod oznakom: AK, Fond Okružni sud Prizren, XLV/K.10 98-1929.

¹⁷ AK, Fond Okružni sud Prizren, XLV/K.10 98 1929.

16. februara 1924. godine uvidom u faktično stave objekta „na„la da je trem xamije sklon padu i da je usled toga potrebno istu opravititi ili trem sasvim poru„iti, a sem toga i saobra aj zabraniti u blizini xamije i stanovni„tvo iz susednih ku a iseliti“.¹⁷ Kao član ove komisije bio je i Aleksandar Barto„ (Barto„ek) „ef gra evinske sekcije kod Naštelstva okruga prizrenskog. On je jednim aktom od 4. marta 1924. godine, K. br. 261, urgirao kod Naštelstva za realizaciju komisijske odluke, po„to vojna komanda nije po mi„qewu komisije postupila. O ru„ewu trema xamije tra eno je i mi„qewe Muhtije koji je „pristao na ru„ewe trema xamije“.¹⁸

Na osnovu ovog komisijskog mi„qewa pomenuti trem je docnije poru„en od strane preduzimača Nedeqka Moravševi a.¹⁹ Uporedo sa tremom poru„eni su i stubovi za koje se govorilo da „predstavqaju veliku vrednost, i isti su nehatno ili namerno sru„eni“.²⁰ Ru„ewe stubova je izazvalo nezadovoljstvo i revolt budu i da oni nisu predvi eni za ru„ewe. Taj momenat iskoristio je branilac pošinioca ubistva da ka e: „Ovo ru„ewe trema Sinan Pa„ine xamije, koje bilo neophodno revoltiralo muslimanski i vaq u ovda„voj varo„i, koji je pogre„no i u zabludi dr ao, da se ovakvim postupkom organa dr avne vlasti dira u svetiwi wihove vere, koja se nad wih identifikuje sa nacijom. Ovaj revolt muslimanskog ivqa morao se rasprostrti i na uglednije i vi enije članove muslimanskog ivqa, koji su kao predstavnici wihovi organizovali osvetu“.²¹

KA "ACI I ORGANIZOVANE OSVETE

Jedan od uglednih članova bio je i Haxi Rustem 'porta koji je kao muftija Prizrenskog okruga obučavao vernike xihadu kao osnovne du nosti muslimana koji proističe iz 187. stava Kurana u kome stoji:

„Ubijajte neprijateqe gde god ih na ete i isterujte ih odakle bi oni Vas isterali, jer je gra anska nesloga gora od poraza u ratu. Ali, ne borite se protiv wih u blizini svetog hrama, osim ako Vas oni napadnu. Ubijajte ih, jer je to nagrada za nevjernike...“²² Tako je postupio po ovom služaju. Petnaest dana pre ubistva Aleksandra Barto„a, Nedeqku Moravševi u je rekao: „Vi mi o„tetiste xamiju oko pola miliona dinara sa va„im in iwerom, ali ako mi ne nadohnadite „tetu ja u se naplatiti va„om glavom“.²³

Kašaci su bili izvr,ioci Muftijinih naredbi. Ubistva su spremljena daleko od bogomoqe na ovaj našin: „Novac je dao jednom kašakom jataku Haxi Lojinom sinu iz sela Gmšare da na e qude

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto.

²¹ Isto.

²² Kuran, st. 187.

²³ AK, Fond Okru ni sud Prizren, K.10 98 1929.

koji e ubiti in iwere Barto,,a i Dragovi a. Haxi Lojin sin na,,ao je osam kačaka koji su pristali da za novac ubiju in iwere. Petnaest dana dr ao ih je on u ku i sakrivene ožekuju i zgodan trenutak...“²⁴ U to vreme, uvidom u sudski dosije granica izme u Albanije i Kragevine Jugoslavije bila je skoro otvorena, jer su kačaci planinom Koritnikom i drugim prelazima slobodno odlazili i dolazili. Uostalom to potvr uju izjave svedoka date na sudu. Asan Sali ka e: „da je bio u Ćeti Sali 'abana u vremenu kada je vo ena borba u s. Gmčarima... da je u Albaniji pobegao i od vlasti se odmetnuo marta 1924. godine... iz Albanije je po,,ao sa Sali 'abanom, wegovim bratom Alijom i Balijom Berom iz S. Reke. Granicu su pre,,li u planini Koritniku, i u putu kroz planinu nai,,li su na Imera Devetona, Aslana N. iz sela Ru inca srez Kačanički i Destona Smaila iz Budakova koji su se odmah wima pridru ili i svi skupa do,,li u s. Viqu,,u u tri sata izjutra“²⁵ Svi kačaci ove grupe bili su naoru ani raznovrsnim naoru a-wem.²⁶

Preno ili su kod nekog Sali je koji ih je nahranio hgebon, soqu i mu enicom.²⁷ „U ponedeljak po kazivawu Haxi Jaje Bajrama 21. aprila, Haxi Rusten 'porta pozvao ga je svojoj ku i i po Kuranu zakleo ga je da tajnu ne ođaje, zatim mu je dao 15000 dinara i kazao da odnese novac svojoj ku i i isti pređa Sali 'abanu, ogla,,enom hajduku kao nagradu za ubistvo in iwera koje ima da izvr,,i sa svojim drugovima, „to je Haxi Jaja i uĉinio“²⁸ „Sutrađan u utorak u ku i Haxi Rustema 'porte dolazio je i Mislim Kariman kome je saop,,teno da se u ku i Haxi Jaje u s. Qubi di nalazi Sali 'aban sa svojom dru inom kome treba saop,,titi da se toga dana u utorak vra a in iwer Barto,, iz s. S. Reke i da ga Sali 'aban na putu ubije“²⁹

„Barto,, i Dragovi imali su da pregledaju jedan put u okolini koji je trebalo popraviti. I kada je iz Prizrena javqeno da in iweri idu, kačaci su se sakrili u jednu jarugu nedaleko od puta, a jedan iz ku e Haxi Lojinog sina si,,ao je u obli wu wivu i pravio se da okopava kukuruz. Za jedan kraj motike vezao je on belu maramu. A bilo je ugovoreno, da kad poĉne da ma,,e sa tom belom maramom, znaĉi da su qudi koje treba ubiti tu, a opasnosti nema u bli-zini.

I odista, kada su se nesre ni in iweri pojavili na putu kraj Haxi Lojine wive, onaj koji je tobo e kopao, di e motiku, pa poĉe

²⁴ Politika od 9. VII 1924. g.

²⁵ AK, Fond Okru ni sud Prizren, K.10 98 1929.

²⁶ Isto. Kačaci su bili naoru ani slede im naoru awem: Sali 'aban imao je tursku brzometnu pu,,ku sa 120 metaka, Alija 'aban, tursku brzometnu pu,,ku sa 60 metaka, Imer Deveton, tursku brzometnu pu,,ku sa 170 metaka, jedan revolver i dve francuske bombe, Asan N., srpsku brzometnu pu,,ku sa 135 metaka, Destan Smail, francusku brzometnu pu,,ku sa 30 metaka i Asan Sali, tursku brzometnu pu,,ku sa 25 metaka.

²⁷ AK, Fond Okru ni sud Prizren, K.10 98 1929.

²⁸ Isto.

²⁹ Isto.

da ma„e iznad kukuruza. Kašaci Ćim su videli tu belu maramu, napustili su svoju livadu, ispali na drum i otvorili vatru“.³⁰ U sudskom dosijeu dače stoji: „Označenog dana ujutru oko osam časova po podne pokojni Aleksandar Barto„ u dru„tvu preduzetnika Mihajla Dragovi a in iwera krenuo je iz dr avnog puta slu be- nim poslom da pregleda put Prizren Uro„evac. Predveče istoga dana vratio se za Prizren. Usput se svratio za Suvu Reku radi od- mora, pa u prvi mrak produ io za Prizren. Kada je bio na mestu dela, blizu Jagleničkog mosta, bio je napadnut od razbojnika Ćiju dru inu je predvodio ogla„eni hajduk Sali 'aban, koji je bio skriven u jendeku kraj puta za dva metra ugaen od mesta. Tom pri- likom pak Aleksandar Barto„ je rawen u trbuh vi„e levog kuka od kojih rana je povre en organ za varewe i krvotok, usled koje povrede i naglog izlivawa krvi smrt nastupila posle du e agoni- je“.³¹ Tom prilikom je ubijen i in ewer Mihajlo Dragovi , a koži- ja„ Andreja Nedegkovi bio rawen na tri mesta. Ubili su i jednog kowa iz zaprege.³² Tako se ovaj spreman zločin zavr„io.³³

Most Cara Du„ana, na reci Bistrici

³⁰ Politika od 9.VII 1924.

³¹ AK, Fond Okru ni sud Prizren, K.10 98 1929.

³² Isto.

³³ Isto.

HVATAWE UBICA I NEOBJA'WIVA IZDAJA U VOJSCI

Na scenu je stupila vlast. Poĉinioce zloĉina je trebalo pohvatati, u i u wihove jazbine i jatake. To nije bilo lako. Budu i da se radilo o vojnom objektu magacinu, u tome se morala anga ovati i vojska. U poteri, dvojica ubica su ubijeni.³⁴ Ostalo je jo, wih „estorica.“³⁵

Kada se saznalo iz kojih su sela kaĉaci koji su ubistvo izvri, ili poslat je jedan bataĉon vojske, koji je po zakonu, imao da sedi tamo o tro, ku sela sve dok seqaci ne izdaju kaĉake.

Radilo se o selu Gmĉare. Major, komandant ovog bataĉona pozove nekoliko uglednih seqaka Arnauta i da im rok od deset dana za koji su morali da prona u i wemu predaju ubice, „to mu ovi i obe aju.

Ali kada je pro, lo sedam dana, ti isti seqaci do u majoru i ka u da ne mogu da mu ubice predaju. Major se, razume se, zaĉudi i podseti ih da glava igra, ako ho e da razbojnicima jatakaju.

Danas je petak, rekao im je, a u ponedeljak istiĉe rok, odgovorili su mu mimo oni, to je istina samo u nedegu ne e, majore tvoj bataĉon biti u na, em selu.

Major se zaĉudi jo, vi, e. Ali wegovom Lu ewu nije bilo granice kad je ve sutradan u subotu dobio naredbu da krene sa svojim bataĉonom iz ovoga sela.“³⁶

Postavqa se pitawe odkud je ovo kaĉaĉko selo moglo da zna poverqive naredbe o dislokaciji vojske? Odkud da bataĉon krene daqe pre nego „to je svr, io ono zbog ĉega je poslat? Koje su te snage koje su povezivale kaĉake sa vojskom? Da li je i u ono vreme bilo izdaje u vojsci ili je sve ovo samo sluĉajno? To su pitawa na koja treba odgovoriti povezuju i doga aj i sa onda zabravenom Komunistiĉkom partijom koja je mogla da ima uдела u vojsci. Sve su to samo naga awa i pitawa koja tra e istra ivawa.

Poĉinioci ubistva nisu ostali neka weni. Ali...

SU—EWE I PRESUDE

Kroz su ewe poĉiniocima kriviĉnog dela mnoge su se dru, tvene pojedinosti otkrile. Su ewe je u stvari predstavqalo barometar odnosa snaga ekstremnog islamskog fundamentalizma, koji se suprotstavqao vlastima, prkosio, i nalazio utoĉi, ta u susednoj zemqi Albaniji.

Na su ewu su bili izvedeni: Haxi Rustem Ramadan 'porta, Bajram Qatifi, Imer Deveta, Mali Raman, Destan Smaili i Kam-

³⁴ Isto; i Politika od 9. VII 1924.

³⁵ Isto.

³⁶ Politika od 9. VII 1924. g.

ber Bajra.³⁷ Svi su oni u istra nom postupku priznali da su izvr- „ili zločin po nagovoru Haxi Rustema Ramadana 'porte.³⁸ Po kazivawu optu enog Asana Salija kod isledne vlasti na pretresu br. 7638 stoji: da mu je Sali 'aban, ogla„eni hajduk koji odgovara pred porotom suda, jednom prilikom na mesec dana po ubistvu in ewera Aleksandra Barto„a u jednoj bakalnici u Krumi, u Albaniji na wegovo pitawe gde je bio za to vreme kazao: „Da je bio u Srbiji i ubio dva velika Srbina, koji su in iweri, i da je ovo ubistvo izvr„io ne u nameri da se pgačka, ve zato „to mu je to naredio okru ni muftija Haxi Rustem Ramadan 'porta“ koji mu je kao nagradu za ovo ubistvo dao 15000 dinara i tom prilikom po- kazao mu je 15 komada novih srpskih stodinarki „to se sla e sa celokupnim isle ewem po ovom delu...“³⁹ Svi su jedinstveni u tome „da je zločin učiwen po nagovoru muftije Haxi Rustema Ramadana 'porte“⁴⁰

Nakon su ewa, reči privremenog zastupnika Marka Drago- vi a, advokata iz Pe i i branioca optu enih doneta je „presuda 28. oktobra 1925. god. P.br.10659 po kojoj se presu uje: „Da se optu eni Haxi Rustem Ramadan 'porta, okru ni muftija iz Prizrena kazni i to:

- 1) Za delo ubistva A. Barto„a sa dvadeset godina robije,
- 2) Za delo ubistva Mihajla Dragovi a sa dvadeset godina ro- bije,
- 3) Za delo ubistva A. Nedegkovi a sa pet godina robije svega 45. g. robije.

Ali kako kazna robije ne mo e biti ve a od dvadeset godina to se za sva dela ka wava sa dvadeset godina robije u lakom okovu u koju mu se kaznu uračunava i vi„e odle ani pritvor kod sudske i isledničke vlasti od 420 dana „to pretvoreno u robiju iznosi 280 dana robije, te prema tome ima da izdr i jo„ 19 godina, 2 meseca i 20 dana robije u lakom okovu“⁴¹

Pored wega ka weni su i: „Bajram Qatifi, za sva tri dela 4. godine i osam meseci robije. Imer Deveta, sa dvadeset godina robi- je za sva tri dela 65. godina robije, Mali Raman, odmetnik ka wen sa 20. godina robije, Destan Smaili, 12 godine, Kamber Bajram, sa tri godine robije bez okova“⁴²

Svi ka weni su nakon dobijene presude ulo ili albe najpre Kosacionom sudu u Beogradu, a onda Apelacionom u Skopqu, ali se svima kazne potvrdile pa su poslata na izdr awawe kazne.⁴³

³⁷ AK, Fond Okru ni sud Prizren, K.10 98 1929.

³⁸ Isto.

³⁹ AK, Fond Okru ni sud Prizren, K.10 98 1929.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

Potvr ene su i o„tete koje su Ęlanovi porodice ubijenih tra ili na sudu, jer su gubitkom svojih Ęlanova izgubili svoje najmilije, bra u i roditelje a onda i izvore egzistencionalnog opstanka.⁴⁴

KO SU UBIJENI INĘEWERI

O Aleksandru Barto„u znamo samo toliko da ga je u Prizren doveo Mihajlo Dragovi sa namerom da kao poznati in ewer, iz „e„ke, ekspert restaurator bude pri ruci u pripremanju projekta za obnovu manastira Sv. Arhangela i Mihajla. Kao takav postao je „ef gra evinske sekcije u Prizrenu. Od porodice imao je suprugu i jednu erku. Ubijen je 12. aprila 1924. godine.⁴⁵

Drugi ubijeni in ewer bio je Mihajlo Markov Dragovi . Ro-en je u -uli u kod Andrijevice od oca Marka i majke Marije 1892. godine. Gimnaziju je zavr„io na Cetiwu odakle je kao stipendista ruskog cara upu en na studije u Petrograd u „Nikolajevski tehniĉki zavod“ koji su izdr avali Romanovi. Pitomci tog Zavoda nosili su uniforme i beli krst kao svoje obele je.

Po povratku iz Rusije uĉestvovao je u borbama za Skadar 1913. godine, zatim u ratu protiv Austro-Ugarske 1914 1915. godine kao in ewerijski oficir.

Poĉetkom 1916. godine kao i mnogi oficiri i vojnici crnogorske vojske, posle propasti crnogorske dr ave, biva interniran u logor Na me er u Ma arskoj.

Posle poraza Austro-Ugarske i Nemaĉke 1918. godine Mihajlo i wegov otac Marko sa prvacima iz Vasojevi a, podr avaju ujediwewe Crne Gore sa Srbijom. U to vreme radio je u in eweriji General„taba u Beogradu, u Ęinu kapetana. Posle nekog vremena, 1922. godine daje ostavku na dr avnu slu bu i osniva sopstvenu firmu za gra evinske radove. Wegova firma preuzima radove na izgradwi puta Uro„evac Prizren.⁴⁶

U Prizrenu je Mihajlo provodio ve i deo vremena, jer se pored poslova oko izgradwe puta koji mu je bio poveren, nosio mi„qu da obnovi manastir sv. Arhangela i Mihajla koga je sru„io Sinan pa„a oko 1615. godine.⁴⁷ U dogovoru sa Pe kom patrijar„ijom Mihajlo pristupa prikupqawu razbacanog materijala i kamene plastike radi obnove manastira. U tom ciqju je i pozvao struĉwaka iz „e„ke, in ewera kao eksperta restauratora.⁴⁸

Kako su Ęesto oba in iwera Mihajlo Dragovi i in ewer Aleksandar Barto„ obilazili gradili„ta i lokalitet voze i se fijakerom, zaverenici su se odluĉili da na wih izvvr„e atentat

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ AK, Fond Okru ni sud Prizren, K. 10 98 1929.

⁴⁶ Podatke nam je ustupio Goran Dragovi , Ęlan Dru„tva za obnovu duhovnog i kulturnog o ivqavawa manastira svetih Arhangela kod Prizrena.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Isto.

ba,, za vreme jedne takve vo we. Odluka je pala da to bude ispod drvenog mosta van nasega na putu izme u Prizrena i sv. Arhangela, kako bi posle mogli da neopa eno napuste mesto zločina u pravcu granice. Tako e odlužuju da ih radi svakog služaja bude vi,,e. Ali u posledwe vreme mewaju plan mesta izvr,,ewa zločina. "inilo im se da je Jaglenički put pogodniji pa, su tu izvr,,ili zločin. Sa dva plotuna ispaena iz zasede padaju smrtno pogo ena oba in ewera, dok se Mihajlov kočija,, Andreja Nedegkovi zvani „Rus“ spa,,ava bekstvom, sa nekoliko prostrelnih rana“.⁴⁹

ISPRAĀAJ POSMRTNIH OSTATAKA UBIJENIH

U Prizrenu i okolini kao i na celom Kosovu i Metohiji, nastaje velika alost i ogorčewe me u Srbima i Crnogorcima, a po najvi,,e me u Vasojevi ima. U ispra aju posmrtnih ostataka ušestvovalo je svo gradsko poglavarstvo, sve,,tenstvo, vojska i aci. Bila je to prava nacionalna alost. Uz velike požasti ispra eni su posmrtni ostaci ubijenih.

Mihajlov otac Marko Dragovi , plemenski kapetan —uličko kowu,,ke kapetanije i nosilac zlatne medaęe „Milo,, Obili “ iz Łuvene bitke protiv Austrije na Glesancu, hteo je Mihajla da sahrani na grobqu u —uli u, ali prvaci svih bratstava na predlog Rači a, Baki a i Jeli a predlo ili su da se Mihajlo, kao veliki rodoqub sahrani na Kwa evcu ispred crkve i da mu se tu podigne spomenik.

Uz saglasnost Mitropolita crnogorsko-primorskog, Mihajlo je po odluci plemenskih prvaka, sahraven u porti crkve na Kwa evcu, pored vojvode Iaki a Vojvodi a, za kojeg su jedino do tada Vasojevi i dali saglasnost da se tu sahrani“.⁵⁰

⁴⁹ Podatke nam je ustupio Goran Dragovi iz Beograda, Łlan Dru,,tva za obnovu duhovnog i kulturnog o ivgavawa manastira Svetih Arhangela kod Prizrena.

⁵⁰ Isto. Na sahrani je Marko ūulafi lelekao Mihajla Dragovi a, Markovog jedinca: „Ooo, lele mene Mihajlo,

Veliki alosni udaru tvome ocu Marku, bra i Dragovi ima i cijelom ple-
menu Vasojevi a,

Lele mene za tvoju nauženu, pametnu i ponositu glavu. Mladina tvoja obore-
na od neprijategskog kur,,uma i prije vakata u svijetu mladosti u crnu zenqu
polo ena.

Lele mene kapetane Mihajlo, crni ugasku doma tvoga. Ti pre ivqe Tarabo,,
i Brdawela na Skadru i Bojani, pre iveo si te,,ko robovawe u Ma eme eru u
Ma arskoj, a pade, kad se tone nijesmo nadali, u slobodnoj i ujediwenoj zenqi od
na,,eg vjekovnog neprijatega, na alost svih nas boraca i prijatega doma Dragov-
i a.

Lele mene veliki rodoqube, za tvoj ivot zalo en za dobro srpskog naroda,
lelej lele.

(Lelekawe je zabele io: Stanoje Bojovi .)

PITAVE OSVETE

Nakon sahrane mnogi rođaci i prijatelji Mihajlovog oca Marka nudili su se da osvete Mihajla. Međ u takvima bio je i Radisav Peđov, poznati ratnik i komita iz vremena Austro-Ugarske okupacije.

Dođao je jednog dana kod Marka na razgovor i ostao na ruđku. Kada je krenuo pri pozdravu sa Markom rekao je: „Ođoh da ubijem Muftijinog sina“. Markovo utawe Radisav Peđov je shvatio kao odobrenje. Kada je Radisav pođao, a Marko shvativđi da je pođao u osvetu da ubije Muftijinog jedinca, naredi da ga vrate. Radoje, sinovac Markov potrđa i stigne ga tek kod sela Bojovi a i vrati natrag Radisava kome Marko ređe: „Nemoj da uradiđ to đto si naučio. Ne uđa i Muftija ostane bez (sina) jedinca kao ja.“ Radisav posluđa Marka i odustade od svoje namere cene i veliku rtvu i humanost Markovu.⁵¹

Tako se tragedija porodice Marka Dragovi a i Aleksandra Bartođa oprostila od nehumanog, nemoralnog i vandalskog Ēina Muftije koji je bio obojen verskim fanatizmom i trovao i sve ostale muslimane kojima je on bio Muftija.

Prizrenski muftija, Haxi Rustem Ramadan 'potra uplađen da Sinan pađinu xamiju ne zadesi ista sudbina kao nekada Duđanov manastir sv. Arhangela Mihajla, organizovao je, zajedno sa svojim jednodiđgenicima u islamu, akciju koja je trebala da spređi obnovu Duđanovog manastira, a pod izgovorom da je islamska svetiwa xamija Sinan pađina ugrođena, a time i opstanak Muslimana na Kosmetu. Tako je sa bezođnom tvrdđom i podvalom, da Srbi hođe da ih duhovno i fiziđki uniđte nastupao. Zato Muftiji nije bilo teđko da u svako vreme nađe dobrovođođe za tako bezođne akcije. Ēieđa Mihajla Dragovi a, da obnovi Duđanov manastir je remeti-la wegove planove i ekstremizam. Zato je hteo da se oslobodi svih onih koji su makar i u mislima sawali ili razmiđqali o Duđanovom carstvu. Wegove su ideje tiwale u srcima mnogih vernika u islamu kroz sve vreme sa istom ili veđom agresivnođ u. A kakva e budu nost biti tim idejama ostaje da se vidi.

mr Vekoslav A. Stankovi
Prizren

⁵¹ Isto.

AKTUELNE TEME

NE 'TO GORE OD EKUMENIZMA

Dana 6. I 1993 g. (24. XII 1992. g.) u sabornom hramu Svete Trojice u Bawa Luci održan je jedan od „sabora nečastivih“, pod nazivom „zajedničke molitve za mir“.

Najavljen na „sva zvona“ kao neko veliko dobro od izuzetnog značaja, sa izgovorom da se izmoli, od ne znam kojeg boga, zaustavljavanje rata i uspostavljanje mira.

Znaju i da je molitva zlatna veza čoveka i hri, anina (pravoslavnog), putnika i do, qaka na zemlji, sa svetom duhovnim, Ćiji je i on Ćlan, i iznad svega sa Bogom, Izvorom života; i da je ona istinska i plodonosna samo onda kada je „u Duhu i istini“, bio sam za, u en i iznena en.

U tim trenucima zapqusnu, e me pitawa: 'ta to ima zajedničko svetlost sa tamom, istina sa neistinom, Hristos sa anti-hristom? Bio sam svestan da nije dobro i i na takav skup, ali radoznalost i razmi, qawe o takvoj mogu nosti uop, te, i pomisao da Gospod gleda na nastrojewe srca su me „prelomile“.

A kada u najavljeni čas do oh i ja na MESTO SVETO, moje bi-e pro imali su Ćudni i neopisivi osje aji: tuge, alosti, u asa, gneva... kao da je celo nebo plakalo. Takvo raspolo ewe srca bilo je vjerni pokazateq onoga „to slijedi“.

I za nekoliko trenutaka pred mno, tvom naroda (puna je bila i crkva i velika crkvena porta) nastupi do tad za mene nezamislivo dru, tvo: Pravoslavni Episkop bawaluĀki sa svojim kliron, Biskup rimokatoliĀki, Muftija muhamedanski i predstavnik „Umprofor-a“. Vi, e nego potresan bio je prizor u hramu, jer la i licemerstvo nastupi, e otvoreno, javno i jasno. Time bi, e pot-puno prezrene i poga ene reĀi svetog Apostola: „Ako neko dolazi k vama i ovo uĀewe (Hristovo) ne donosi, ne primajte ga u ku u...“

A takvi ovde bi, e pozvani i to uoĀi jednog od najve ih na, ih praznika Bo i a. Pitam se: Mo e li neko ustati protiv Istine i ostati neka wen? Ima li i, ta la nije od ovoga „to nam priredi, e, i, ta drskije, i, ta lu e? “

I kad „zarika, e neprijateqi Gospodwi“ (Muftija) na mestu svetom, pored sebe Ćuh iz usta malog deteta, s naruĀja majĀinog: „Ovo ni, ta ne vaqa“. Tada sam bio jo, jednom uvjeren da je Gospod Bog Istiniti svuda prisutan i da „kroz usta male dece Ćini Sebi hvalu“ (Sr. Ps. 8,2).

Kako iskazati tada, „wa osje awa? meni to nije mogu e. Stoga u se poslu iti ustima psalmopevca: „Ne elim pred oči svoje riječi nepotrebne, mrzim na djela koja su protiv zakona, ne pristajem za wima“. Zato pristupam ispovedawu riječi Duha Svetoga: „Bo e, neznabo ci do o, e u dostojawe tvoje; oskvrni, e svetu Crkvu Tvoju“. (Ps. 78, 1).

Dolaze mi na um i probadaju srce reči Arhiepiskopa na, eg svetog Save, koje ostavi potncima svojim u nasle e: „Da budete žvrsti u vjeri otažkoj, da se klonite bogomrskih jeresi, jer ne mogu e je, ne odluživ, i se od onoga „to je zlo, naviknuti se na ono „to je dobro... Da se verom i pokajawem obra ate od svojih zabluda k PRAVOSLAVQU, jer je stra, no upasti u ruke Boga fiivoga. Prvo i posledwe djelo jeste: neprestano uznositi Bogu bogougodne molitve i mogewa; besprijekorno hoditi u svetim zapovijestima Wegovim; dr ati predawa svetih Apostola wegovih; i ne odlučiti se od crkvenog zbora. Jer prva zapovijest data je svakom Ćovjeku: klawati se Gospodu Bogu svame, i wemu jedinome slu iti svakom du, evnom i tjelesnom Ćistotom i svakim dobrovjerjem; i wemu rabotati nesagre, ivo; sav ivot svoj upravqati po Wegovoj voqi, i Wega se jedino bojati i smirivati se pred Wim, i smatrati sebe za ni, ta, a Boga smatrati za sve: za silu i krepost i Spasitega i Izbavitega i Pobeditega neprijateqskih napada, i za Ćuvara od poĆetka i svr, iteга do kraja, Isusa Hrista Sina Bo ija, kome pripada slava i mo zajedno sa Ocem i sa Presvetim Duhom, i sada i uvek i kroza sve vekove“.

Jo, nas je uĆio: „Da primamo sve Svete Sabore svetih Otaca koji su se u raznim mjestima sastajali radi utvr ivawa bo anstvene Pravoslavne Vere; i koga se oni odreko, e, odriĆemo se i mi; i koje oni prokle, e, prokliwemo i mi.

Klawamo se i cjelivamo sveĆesnu Ikonu ĆovjeĆanskog nas radi ovaplo ewa Hrista, Logosa Bo ijeg i OĆevog. Klawamo se i celivamo Ikonu PreĆiste Matere Wegove i ispovedamo da je Ona Prisnodjeva i Bogorodica. Klawamo se i svetom Drvetu, Ćesnom Krstu, i wega celivamo, jer se na wemu prikova ivot svih Hristos. Klawamo se bo anstvenim i svetim Tajnama Hrista Boga na, eg i priĆe, uju i ih se sa vjerom, primamo ne prost hleb i vino, nego samo Telo Hrista Boga na, eg i samu svetu i ivotvornu Krv Wegovu, prolivenu za ivot svijeta. Klawamo se svetim i bo anstvenim crkvama i svetim mestima; po, tujemo i svete sasude; klawamo se ikonama svih svetih Ugodnika Bo jih, dostojno ih po, tujemo i celivamo, slede i u svemu apostolskim predawima i uĆewu svetih Otaca. Tako verujemo i tako ispovedamo; a sve jeretike i svu zlu jeres wihovu prokliwemo“ (fi. Svetih, Januar).

To zave, tawe svetog Oca na, eg Save ne na e mjesta ni odjeka u srcu pokrovitega tog gnusnog skupa. A na alost ni rijeĆi fiivog, Svudaprisutnog, Svevide eg, Sveznaju eg Gospoda i Boga. Jer On i upozorava, i opomiwe i uvjerava: „Ko u meni ne ostane, izbaci e se napoqe kao loza, i osu, i e se, i skupi e je, i u ogaw baciti, i spaliti“ (Jov. 15,6).

Jer ako mi grije„imo hotimice i posle primgenog poznawa Istine, tu vi„e nema „rtve za grijehe“, nego samo stra„no o„eki- vawe Suda i jarost ogwa, koji e progutati protivnike (Jevr. 10, 26 27). I jo„: „Te„ko vama vo i slijepi; bezumnici i slijepci, licemjeri, „to zatvarate Carstvo Nebesko pred qudima; jer vi ne ulazite niti pu„tate one koji bi hteli. Te„ko vama, jer vi svoje sledbenike linite sinovima pakla dvostruko ve im od sebe. Vi se pokazaste pred qudima pravedni, a iznutra ste puni licemerja i bezakowa. Zmije, porodi aspidini, kako ete pobje i od osude u pakao“? (Sr. Mt. 23).

„Ko nije sa Istinitim Bogom protiv Wega je...“ I, jo„ jednom se potvrdi da „r avo drvo rod dobar ne donosi“. I pokaza se da Gos- pod ne usli„uje molitve onih koji Ga ne po„tuju i voqu Wegovu ne tvore.

A za mo„eno i ne izmo„eno, Gospod napomiwe: „Ne mislite da sam ja do„ao da donesem mir na zemqu; nisam do„ao da donesem mir nego ma„“. I: „Od ove qubavi niko nema ve e, da ko ivot svoj polo i za prijateqe svoje“ (Jn. 15, 13).

On svoj nebeski mir daje onima koji iskreno vjeruju u Wega. Ali On nije do„ao da stvori mir izme u sinova svetlosti i sino- va tame.

O bra o, zastidimo se ovog doga aja, ove sramote, i alosti, i ludosti! I s pokajawem zavapimo Gospodu Pobjeditequ: Oprosti, Milosrdni Gospode, oprosti, jer zaista, kad god grije„imo i Tebe vrije amo, mi ne znamo „ta radimo. A Ti ne eli„ da ko pogine ne- go da svi do u u pokajawe. O Gospode svesilni, orosi blagoda u Tvojom okorela srca na„a, da bi se rasplakala pred prevelikom dobrotom Tvojom i preu asnom pomra„eno„ u na„om.

Gospode sveti, sveti, sveti Trisveti, pomiluj i spasi nas ne- liste i gre„ne.

Tebi slava i hvala vavijek. Amin.

Pripremio:
isku„enik ILLIJA, proste 1994. g.

Manastir Ozren. Da li je i on bitna stvar nekakvog ekumenizma?

SABREMENA XRONIKA

H R O N I K A

I Mona„ewa, rukopolo ewa, opela

1) U vremenu odr avawa Sv. arhijerejskog Sabora, episkop Artemije je na svetoj Arhijerejskoj Liturgiji, u manastiru Vavedewe Presvete Bogorodice u Beogradu, rukopolo io svoga klirika Tomislava Milenkovi a, studenta Bogoslovskog fakul- ta u Beogradu, u Ĺin akona. Rukopolo ewe je obavqeno u nedequ Samarjanke, 29.05.1994. godine.

2) Na dan silaska Svetoga Duha na Apostole 19.06.1994. go- dine, episkop ra„koprizrenski Artemije je u manastiru Svete Trojice, na bdeniju uoĹi manastirske slave, zamona„io isku„e- nika ove svete obiteqi Milo„a Oprina, u Ĺin male shime i dao mu ime Gavriilo. Otac Gavriilo je u svojoj ve petoj deceniji ivota

uspeo da se i„Ĺupa iz zagrqaja ovoga sveta, i napustiv„i BeĹ posle skoro 20 godina provedenih u wemu, izabrao je manastirsku ti„inu da tamo spasava du„u svoju.

3) Milorad Cvetojevi sabrat manastira „Visoki DeĹani“, zamona„en je u Ĺin male shime 20.06.1994. godine (na drugi dan Du-

hova) i dobio monaško ime Nikolaj. U manastir „Visoki Dežani“ došao je u svojoj 72-oj godini života i veliko svoje znanje duborezačkog zanata sada prenosi na mlade monahe, koji će ako Bog da, produžiti njegov bogougodno delo.

4) U nedelju Svih Svetih 26.06.1994. godine, episkop Artemije rukopoložio je nekadašnjeg Tomislava Milenkovića u čin sveštenika. Rukopoloženje je obavljeno u Novom Pazaru, rodnom mestu oca Tomislava, gde je on i početi svoju pastirsku službu.

5) Dugogodišnji prijatelj i mogli bismo reći i sabrat manastira Crna Reka, brat Miloš Kostić iz Beograda, u poznim svojim godinama, udostojen je svetog monaškog čina. U manastiru Žozi,

te, pokraj moštiju svetih vrača Kozme i Damjana, episkop Artemije zamonašio je brata Miloša u čin male shime, 13.07.1994. godine na bdeniju uoči praznika svetih vrača, dajući mu ime Mojsije.

6) U dane održavanja seminara sveštenika eparhije raško-prizrenske, stigla je i duboko potresla sve, vest o smrti o. Vojislava Dimitrijevića, sveštenika iz Kosovske Vitine. Otac Vojislav upokojio se u 30-oj godini života, posle jednogodišnje bolesti, takođe i na početku svoga svešteničkog puta. Na sahrani oca Vojislava u njegovom rodnom mestu Pasjanima kod Gvilana, okupilo se 3.08.1994. godine bezmalo svo sveštenstvo i monaštvo ove eparhije.

II Osvećava crkava, osvećava tmeđa

1) Paroh tutinski o. Predrag Dragičević obavestio je Preosvećenog episkopa Artemija o namernom osvećenju sela Pope kod

Tutina da u svome selu zidaju crkvu. Episkop Artemije blagoslovio je tu vihovu equ i 25.06.1994. godine, uz prisustvo velikog broja vernika, obavio je Ĺin osve ewa temeĝa i polagawa kamena temeĝca za novi hram. Crkva e biti posve ena svetoj Velikomučenici Marini.

2) U selu Sma nedaleko od Prizrena, za samo 10 meseci iznikao je novi hram posve en svetom Proroku Iliji. Osve ewe ovaĝa hrama episkop Artemije obavio je 16.07.1994. godine, uz saslu ewe mnogobrojnog sve„tenstva ove eparhije. Ktitor ove svetiwe, koja e biti ukras Kosova i Metohije, je gospodin fiivko –or evi rođm iz ovoga sela.

3) Na Kosovu, poželala je izgradwa jo„ jednog hrama. Na ostaci ma temeĝa nekada„weg velelepnoĝ hrama Svete Trojice u –akovi ci, poru„enom posle II Svetskog Rata, izliveni su temeĝi na koji ma e se podi i, ako Bog da, novi hram. Kamen temeĝac polo io je i temeĝe osvetio episkop Artemije 30.07.1994. godine. Projekat za novi hram uradio je arhitekta iz Pri„tine gospodin Qubi„a Foli .

4) Nadomak Novog Pazara u selu 'arowe, podignut je novi hram posve en svetom Arhangelu Gavrilu. Episkop Artemije obavio je Ĺin osve ewa u nedeĝu Svetih Otaca 31.07.1994. godine i tom prilikom zablagodario je ocu DojĹilu Kikovi u, nadle nom parohu i vernom narodu ovoga kraja za trud koji su ulo ili prilikom izgradwe ove crkve.

III UĹestvovawe na saborima, slavama, ...

1) Manastir Rajinovac u Grockoj nadomak Beograda, bio je doma in bratskog sastanka organizovanog episkopom Artemijem u nedeĝu Slepog 5.06.1994. god. Sastanak, odr an u atmosferi manastirskog mira i molitve, okupio je sve saradnike i prilo nike i pregaoce na poslu otvarawa kwi are manastira Hilandara u Beogradu. Sveta Arhijerejska Liturgija, koju je slu io episkop Artemije uz saslu ewe vi„e sve„tenika i nakon we trpeza qubavi za sve goste, bili su malo uzdarje za rtvu koju su svi ovi qudi uĹinili da bi manastir Hilandar dobio svoj duhovni centar u Beogradu.

2) Manastir DeĹani proslavio je svoju hramovnu slavu Spasovdan, koju je slu ewem svete Arhijerejske Liturgije i rezawem slavskog kolaĹa uveliĹao episkop Artemije.

3) I pored brojnih aktivnosti episkop Artemije ne zaboravĝa ni svoje prijateĝe u GrĹkoj pa je u periodu 10 15.06.1994. godine posetio GrĹku i u manastiru Koropi blizu Atine slu io svetu Arhijerejsku Liturgiju obavĝaju i usput i poslove vezane za ivot svoje eparhije. Tom prilikom je uĹestvovao u kr„tewu 15-oro dece, ratne siroĹadi sa Grbavice, koji su provodili jedno-meseĹni odmor u deĹjem selu kod Soluna.

4) Drugi dan Duhova slava je manastira Svete Trojice u Mu„uti„tu. Ove godine to je bilo 20.06., pa je slavĝe zapoĹeto

bdenijem i monaševem oca Gavrila, nastavljeno svetom Arhijerejskom Liturgijom koju je slušao episkop Artemije, uz prisustvo mnoštva vernog naroda ovoga kraja.

5) Na ruševinama crkve Bogorodice Hvostanske, gde je bilo sedište episkopije uspostavljene još Svetim Savom održan je 20.06.1994. godine na drugi dan Duhova sabor. Episkop raškoprizrenski Artemije preuzeo je slavski kolaž i u besedi tom prilikom istakao da je ovo mesto vrh srpske Golgote, i da se možda prvi put posle 200-300 godina na ovom mestu danas uznela molitva Bogu. Nakon besede pesnici Kosova i Metohije uzeli su učešće, a u saboru govoreći svojih pesama.

6) Centralna proslava Vidovdana po tradiciji i ove godine bila je u manastiru Gračanica. Svetu Arhijerejsku Liturgiju slušao je Wegovo Preosvećenstvo Episkop Artemije uz saslušanje Episkopa zapadnoevropskog Damaskina i mnoštva svetitelja.

Nakon Liturgije odslušan je na Gazimestanu parastos svim srpskim ratnicima, izginulim u Kosovskom boju i posle svega za Krst Časni i slobodu zlatnu.

Grob Miloša Obilića koji je već godinama bio zapušten i zaboravljen izgleda od svih, ove godine je uređen i postavljen je na wemu postament sa Krstom, koji je episkop Artemije na Vidovdan i osvetio.

Na temeljima hrama Hrista Spasa u Prištini i ove, kao i prošle godine, dodeljene su srebrne i zlatne medalje Majke Jugovijai, svim majkama iz eparhije raškoprizrenske koje su rodile četvoro, petoro i više dece i koje su uz to crkveno venčane.

Jo, jedna manifestacija obavljena je na Vidovdan ove godine. U Narodnoj Biblioteci u Prištini episkop Artemije uručio je diplome svim veroučenicima iz Prištine koji su uspešno pohađali nastavu veronauke.

7) Pravoslavni Srbi koji žive u Berlinu, zajedno sa svojim sveštenikom ocem Draganom Sekulićem, pozvali su episkopa Artemija da učestvuje u ovogodišnjoj Vidovdanskoj proslavi. Svetu Arhijerejsku Liturgiju episkop Artemije služio je u nedelju 3.07.1994. godine uz saslušanje više sveštenika i akona Srpske, Ruske i Grčke pravoslavne Crkve. Na Liturgiji bili su prisutni i

Wihova Krajevska Visočanstva Prestolonaslednik Aleksandar i Princeza Katarina. U toku Akademije koja je održana istog dana svojim besedama uzeli su učešće i između ostalih Episkop Artemije, Prestolonaslednik Aleksandar, Princeza Katarina i drugi.

U mestu Lukenvalde na 60 kilometara od Berlina (koje se nalazi u bivšoj Istočnoj Nemačkoj), pronađeno je grobno mesto na kome poživaju Srbi, postradali daleko od rodnog kraja, tokom Drugog Svetskog Rata. Parastos izginulim Srbima održao je episkop Artemije na tom grobnom mestu 2.07.1994. godine.

8) Manastir Crna Reka svake godine na Petrovdan doživljava velikog narodnog sabora. Tako je bilo i ove godine. Episkop Artemije učestvovao je u proslavi ovog praznika zajedno sa bratijom ove svete obitelji, služenjem svete Arhijerejske Liturgije i rezanjem slavskog kolača.

9) Narod iz okoline Velike Hoće i Orahovca veliko potražuje ukazuje manastiru Žoči, pa je zato i ove godine na dan

manastirske slave 14.07. do,ao u velikom broju da se pokloni mo,tima svetih Vraža Kozme i Damjana. Posle svete Arhijerejske Liturgije koju je slu io u ovoj svetoj obiteqi, episkop Artemije podelio je diplome učenicima veronauke iz ovoga kraja.

10) Na temelje hrama svetih Arhangela kod Prizrena, koji su, kako je u svojoj besedi istakao episkop Artemije, zenit srpske duhovnosti, srpske dr avnosti i srpske slave, i ove godine je na dan svetog Arhangela Gavriila 26.07., verni narod sa sve,tenstvom ovoga grada iza,ao da proslavi ovaj praznik i da se priseti svoje slave. Episkop Artemije prerezao je slavski kolaž i potom u svojoj besedi použio prisutni narod.

11) Episkop Artemije učestvovao je u proslavi hramovne slave svetoga Proroka Ilije u Bužitnu slu ewem svete Arhijerejske Liturgije, a zatim sve,tawem vodice i rezawem slavskog kolaža.

IV Ostalo

1) U periodu od 22.05. 2.06.1994. godine trajao je rad Svetog Arhijerejskog Sabora. Sabor je počeo u Pe koj Patrijar,iji svečanom Arhijerejskom Liturgijom i ustoližewem W. Sv. Patrijarha Srpskog Gospodina Pavla u tron Pe skih Patrijaraha, a potom je, kao i svake godine, rad Sabora nastavqen u Beogradu. Episkop Artemije aktivno je učestvovao u toku Litavog rada Sabora.

2) Episkop fiški G. Stefan bio je dama in promocije kwige o. Jovana Radosavqevi a „Stradawe fiše i Studenice“, objavqene 1993. godine. Promocija je odr ana u nedequ 5.06.1994. godine u sali episkopskog dvora u Kraqevu. Osim W. Preosve,tenstva Episkopa fiškog G. Stefana i autora o. Jovana Radosavqevi a, u predstavqawu ove kwige učestvovali su i episkop ra,koprizrenski Artemije, protosin el Atanasije Rakita (profesor Bogoslovije u Prizrenu), Slobodan Kostić (direktor Narodne Biblioteke u Pri,tini) i Velibor Xomi .

3) U prostorijama Aero-kluba u Beogradu a u organizaciji op,tine Stari Grad i aukcijske ku e „Lazarevi “ odr ana je 28.06.1993. godine Vidovdanska aukcija slika i drugih umetničkih predmeta, kojoj je prisustvovao i episkop Artemije, a žiji je deo prihoda namewen opremawu kwi are manastira Hilandara koja se nalazi u Nu,i evoj ulici broj 5.

4) Seminar sve,tenstva eparhije ra,koprizrenske najpre planiran kao dvodnevan trajao je samo jedan dan (4.08.1994.), zbog smrti oca Vojislava Dimitrijevi a. Centralna tema bila je „Sve,tenik kao veroužiteq“ i referat na ovu temu podneo je o. Milovan Kikovi iz N. Pazara. Osim rasprave o ovoj temi dotaknuta su i obra ena i druga aktuelna pitawa i problemi koji se danas javqaju u sve,teničkoj slu bi, na terenu ove eparhije.

jeromonah Simeon (Vilovski)

ME—UCR KVENA HRONIKA

PRAVOSLAVNA CRKVA NA TERITORIJI BIV'EG SOVJETSKOG SAVEZA

Sovjetski Savez se raspao na ve i broj drava, mawe vi„e na miran naĚin. Do oru anih borbi do„lo je na Kavkazu, Podkavkazu i na moldavsko-ukrajinskoj granici, a u centralnoj Aziji bilo je dosta incidenata. Vi„e desetina pravoslavnih Rusa ostalo je van granica Rusije. Oru ani sukobi nisu dobili ve e razmere. Pravoslavci u zemqama biv„eg Sovjetskog Saveza gde dominiraju muslimani ostali su da ive u strahu a mnogi se i iseġavaju; pribojavaju se da e se stawe pogor„ati.

Drava se nedovoqno zala e za oġuvawe verskih i drugih prava Rusa van Rusije. Moskovska patrijar„ija ima veliki broj eparhija, parohija i vernika van Rusije. Obnova crkvene strukture posle vi„edecenijskog progawawa Crkve nije zavr„ena a pristigla su i nova te„ka isku„ewa.

Dravne vlasti odvojenih drava potsticale su nacionalistiġke strasti i hu„kale vernike da stvaraju odvojene pravoslavne crkve koje bi se otepile od Moskovske patrijar„ije. I me u Rusima zavladao su razni raskoli a jo„ vi„e me u Ukrajcima. Postalo je veoma te„ko imati pregled situacije u svim oblastima. U me uvremenu postalo je jasno ko „ta eli i ko „ta radi. Crkveni separatisti shvatili su da pravoslavne crkve u svetu ne bi prihvatile da se cepa kanonsko jedinstvo Moskovske patrijar„ije. Patrijarh Aleksije i Sveti Sinod savladali su najte a isku„ewa ali brojni problemi nisu re„eni. Da bi se stekla jasnija slika pravoslavqa u zemqama nekada„weg Sovjetskog Saveza u ovom Ělanku prikaza emo, dodu„e nepotpuno, u ovom trenutku raspolo ive informacije.

PRAVOSLAVNA CRKVA U UKRAJINI

Republika Ukrajina ima povr„inu od 603.700 kvadratnih kilometara i oko 53 miliona stanovnika. Ukrajcini Ěine 72,7%, Rusi 20,3%, Rusini 1,3%, Jevreji 0,8%, kao i ve i broj Belorusa, Rumuna, Bugara, Ma ara, Poqaka. U Sjediwenim Ameriġkim Dravama ivi 1,5 milion Ukrajinaca, u Kanadi 1 milion, a u Brazilu 400.000. Slu beni jezik je od 1990. ukrajinski. Glavni grad Kijev ima skoro 3 miliona stanovnika, od toga pola miliona su Rusi.

Kijev je kolevka ruskog pravoslavlja. Tu je knez Vladimir primio hrišćanstvo. U gradu i okolini nalazi se veliki broj crkava i manastira. Na zapadu Ukrajine rimokatolička crkva uspela je da pounijati cele oblasti tako da unijata ima nekoliko miliona.

Pravoslavna crkva je u vreme bojkovskog terora i strahovlade dosta stradala i dala veliki broj svetomučenika i mučenika. Kada je pritisak popustio Crkva je požela da se obnavlja. U isto vreme jačao je nacionalizam i antirusko raspoloženje koje se odrazilo i na crkveni život. Danas u Ukrajini postoji nekoliko jerarhija koje se označavaju pravoslavnim.

Ukrajinska pravoslavna crkva (Moskovska patrijarhija)

Brojne eparhije u Ukrajini pod jurisdikcijom Moskovske patrijarhije čine od decembra 1989. god. jednu celinu pod nazivom Ukrajinska pravoslavna crkva. Na čelu crkve nalazio se mitropolit Filaret (Denisenko), egzar Ukrajine. Oktobra 1990. Moskovska patrijarhija dala je samostalnost (autonomiju) ovoj crkvi a odluku o tome pročitao je sam patrijarh Aleksije u katedrali Sv. Sofije u Kijevu.

Neki delovi ove Crkve te ili su autokefaliji. Većina nije isključivala autokefaliju ako dođe do kanonski načina, tj. ako se majka Crkva odluči na to. I Moskovska patrijarhija nije isključivala ovu mogućnost ističući i da o tom pitanju treba da saodlučuju sve pomesne pravoslavne crkve.

U isto vreme dospelo je u javnost da mitropolit Filaret ima veoma kompromitujuću prošlost. Vodio je izuzetno nemoralan život a uz to bio je tajni agent državne bezbednosti i ko zna koliko je kliro i vernika tokom decenija izgubilo život zbog te tajne aktivnosti.

Mitropolit Filaret poželio je uz to da postane patrijarh Ukrajine. Izgubio je svako poštovanje u kliru i narodu. Moskovska patrijarhija zamolila ga je da podnese ostavku i ode u penziju. On je to prihvatio ali se predomislio. Radio je na stvaranju raskola i doveo u zabludu neke episkope. Sveti Sinod u Moskvi ga je potpuno raslišio 11. juna 1992. zbog teškog ograđenja protiv Crkve i „namerne grube povrede svetih kanona“.

Na mesto Filareta za mitropolita Kijeva izabran je mitropolit Vladimir (Sabodan).

Ukrajinska pravoslavna crkva ima preko 3.000 parohija prvenstveno na istoku zemlje. Jedan deo parohija oko Odese nije želio da bude pod Kijevom nego ima direktan odnos sa patrijarhijom u Moskvi. Crkva ima sledeće eparhije:

1. Mitropolija Kijev sa mitropolitom Kijeva i cele Ukrajine Vladimirom (Sabodan) od 27.5.1992. g.
2. Arhiepiskopija Ternigov i Nečin, arhiepiskop Antonije (Vakarik) od 1974. g.

3. Eparhija "ernovci i Bukovina, episkop Onufrije (Berezovskij) od 1990.
4. Eparhija Gluhov i Konotop, episkop Pantelejmon Berezovskij od 1993.
5. Harkovsko-bohoduhovska mitropolija, mitropolit Nikodim (Rusnak) od 1989.
6. Nikolajevsko-voznenska eparhija, episkop Pitirim (Starinskij) od 1993. g.
7. Hersonsko-tavrikiska eparhija, episkop Ilarion ('ukalo) od 1992. g.
8. Arhiepiskopija Kamenets Podolskij i Gorodok, arhiepiskop Nikanor (Juhimjuk) od 1993.
9. Arhiepiskopija Dvepropetrovsk i Krivi, arhiepiskop Irinej (Serednij) od 1993. g.
10. "erkasko-kanivska eparhija, episkop Sofronije (Dmitruk) od 1992.
11. Eparhija Zaporo e i Melitopol, episkop Vasilij Zlatolinskij od 1992.
12. Donetsko-slavjanska eparhija, episkop Ipolit (Hilko) od 1992.
13. Arhiepiskopija Lugansk i Starobjelsk, arhiepiskop Joanikije (Kobzev) od 1992.
14. Eparhija Ivano-Frakkvsk i Kolomija, episkop Nikolaj (Groh) od 1992.
15. Eparhija Hmelnitskij i 'enetov, episkop Antonije (Fialko) od 1993.
16. Kirovogradska i novomirgorodska eparhija, episkop Vasilije (Vasilcev) od 1989. godine.
17. Eparhija lavovsko-drohobička, episkop Avgustin (Markovič) od 1992.
18. Eparhija muhačevsko-u gorodska, episkop Evfimije ('utak) od 1989.
19. Odesko-ismailska mitropolija, mitropolit Agatangel (Savin) od 1992.
20. Potavsko-kremenčugska arhiepiskopija, arhiepiskop Teodosije (Dikun) od 1992.
21. Eparhija Rovno i Ostrog, episkop Anatolije od 1993.
22. Arhiepiskopija simferopogsko-krimska, arhiepiskop Lazar ('vec) 1992.
23. Eparhija Sumi i Ahtirka, episkop Vartolomej (Vasčuk) od 1993.
24. Eparhija ternopogsko-kremenecka, episkop Sergije (Gensitskij) od 1991.
25. Mitropolija vinicko-braclavska, mitropolit Makarije (Svistun) od 1992.
26. Eparhija Volinija i Lutsk, episkop Nifont (Soloduha) od 1992.
27. fitomirsko-novogradvolonijska arhiepiskopija sa arhiepiskopom Jovom (Tivoniukom) od 1993. godine.
28. Eparhija ovručko-korostenska sa episkopom Visarionom (Stretovičem) od 1993.

Episkop Fedor (Gajun) je vikar Ternopolski, a episkop Stefan vikar u Odesi.

Ukrajinska pravoslavna crkva se tokom prošle i ove godine stabilizovala i nalazi se u punom kanonskom jedinstvu sa Moskovskom patrijaršijom iako cijela za budućnost ostaje autokefalna ali na način koji predviđa a kanonsko pravo.

Ukrajinska autokefalna pravoslavna crkva

Ova crkva nastala je dvadesetih godina ovog veka, a od 1945. god. postoji samo u emigraciji u Americi. Ne ubraja se u kanonske pravoslavne crkve mada neke pomesne crkve sa kojima održavaju bliske odnose. Na čelu Crkve nalazio se od 1969. god. do 1993. god. mitropolit Mstislav Skripnik koji je 1990. god. proglašen za patrijarha. Crkva ima 26 episkopa, oko 2000 parohija i 1500 svetih, jedanaestina, jedan deo je u inostranstvu a drugi u Ukrajini.

Poglavnik Mstislav umro je juna 1993. godine, a za njegovog naslednika izabran je episkop perejaslavski Dimitrije (Jaremu) koga njegovi vernici oslobođavaju patrijarhom. U ovoj Crkvi ima veoma mnogo potresa međutim broj parohija se zadnjih meseci povećao na preko 3000.

„Ukrajinska pravoslavna crkva Kijevska patrijaršija“

Radi se ovde o nekanonskoj, „izmatičnoj“ organizaciji bez crkvenog karaktera sa kojom nijedna pravoslavna crkva ne želi da ima kontakt niti saslušava. Osnovana je od potpuno raseljenog nekadašnjeg mitropolita Moskovske patrijaršije i egzarha Ukrajine Filareta. On je posle raseljenja povukao za sobom nekoliko episkopa koji su takođe raseljeni. Neki njegovi sledbenici pokazali su se i vratili kanonskoj Crkvi. Filaret se u međuvremenu proglasio „patrijarhom“ (kijevski i vseh Rusi-Ukraini!). Ova organizacija nema nikakvu budućnost i nalazi se u staju rasula.

Ruska zagranična crkva

Sedamdesete ove pravoslavne crkve koju su osnovali u Jugoslaviji izbegli ruski episkopi pred bošnjačkim terorom, nalazi se u Njujorku a na čelu joj je mitropolit Vitalij. Zadnjih godina ova crkva osnovala je parohije u Rusiji i Ukrajini čiji broj nije poznat. Moskovska patrijaršija otkrivo je protestvovala zbog toga.

PRAVOSLAVNA CRKVA U BELORUSIJI

Republika Belorusija (Belarus) ima 207.600 kvadratnih kilometara i deset i po miliona stanovnika. Od toga, 80% su Belorusi,

13% Rusi, 4% Poqaci, 3% Ukrajinci, 1% Jevreji. Glavni grad Minsk ima oko 2 miliona stanovnika.

Od 1989. god. „est eparhija kine „Belorusku pravoslavnu crkvu“ koja je 1991. god. od Moskovske patrijar„ije dobila auto-nomiju. „Autokefalistički“ pokret ne postoji niti bilo kakav poku„aj „izme, kao u drugim delovima biv„eg Sovjetskog Saveza. Tome je doprinela vekovna opasnost od poqskih rimokatolika koji su uvek radili na pounija ewu beloruskih oblasti. Beloruska zagranična crkva ugasila se sama od sebe oko 1960. godine.

Beloruska crkva sada ima deset eparhija i deset episkopa:

Poglavar Crkve, egzarh Belorusije, mitropolit minsko-slutski Filaret (Vahromajev) od 1989. godine. Ro en 1935. god. u Moskvi. Za episkopa Dmitrovskog izabran 1966. god., 1971. god. arhiepiskop Berlina, 1975. god. mitropolit Minska.

Brest-kobrinska eparhija, episkop Konstantin (Homič), ro en 1911. god. Izabran za episkopa Pinska 1987. god. a 1990. god. za episkopa Bresta.

Eparhija gomelska, episkop Aristarh Stakijevič od 1992. g. Ro en 1941. god. hirotoniju primio 1990. godine.

Novogrudoksko-lidska eparhija, episkop Konstantin (Gorjanov), ujedno i rektor minske bogoslovske seminarije. Ro en 1951. god. studirao i doktorirao medicinu a potom teologiju, profesor akademije. Vikarni episkop Minska postaje 1991. god. a episkop sada„we eparhije 19. februara 1992. god.

Mogilevsko-mstislavska arhiepiskopija, arhiepiskop Maksim (Kroha) od 1989. god. Pre toga episkop u Argentini (1972), Omsku (1974), arhiepiskop Tula (1986). Ro en 1928. god. u emigovki.

Pinsko-luninecka eparhija, episkop Stefan (Korzun) od 4.3.1990. god., pre toga rektor minske seminarije. Ro en 1944. godine.

Vitebsko-or„anska eparhija, episkop Dimitrij (Drozdov) od 17.7.1992. god. Ro en 1953. g. Od 1986. god. iguman, hirotonija 1989. god.

Eparhija turovsko-mozirska, episkop Pjotr (Karpusiuk) od 24.7.1992. god. Ro en 1959. god. u Brestu.

Eparhija polotsko-glubokojevska, episkop Gleb (Savin) od 17.7.1992. Ro en 1945, zamona„en 1971, predavač u Odesi. Episkop simferopoqsko-krimski postaje 1989, episkop dwepropetrovsko-zaporo ki 1991 92.

Arhiepiskopija Grodno-Volkovick, arhiepiskop Valentin (Mi„čuk) od 1992. Ro en 1940. u Brestu, zamona„en 1969, episkop Ufe 1976 79, predstojateq podvorja Moskovske patrijar„ije pri Antiohijskoj patrijar„iji 1979 85, episkop Tambova 1985 87, arhiepiskop Vladimira 1990 1992, arhiepiskop Korsuna 1992, arhiepiskop Grodna tako e 1992. godine.

Prema podacima iz pro„le godine, Beloruska crkva ima 800 parohija, oko 700 sve„tenika i 50 akona. Manastiri su izuzetno va ni duhovni i obrazovni centri. fienski manastir u firovicu

posvećen je Rođstvu Bogorodice ima 40 monahiya i iskušenički manastir Sv. Jefrosinije u Polocku ima 20 monahiya i iskušenički. Minska duhovna seminarija ima 80 polaznika i 14 predavača, a Minska duhovna „kola 40 studenata.

Postoje dva časopisa: „Vestnik beloruskoga egzarchata“ od 1990. i „Minskie eparhialnie vedomosti“ od 1989. g., oba su na ruskom, dok prvi ima i dodatak na beloruskom.

Polocka eparhija obeležila je 1992. g. hiljaditu godišnjicu postojanja pa je tim povodom prole godine objavljena obimna istorija ove eparhije i Crkve u Belorusiji. Objavljena je i knjiga o životima svih 14 svetitelja beloruske zemlje. Biblijska komisija Crkve objavila je zadnjih godina knjige pojedinih Evanđelja, molitvenike, katehizise, dela arhiepiskopa Atanasija (+ 1985), Florovskog „Put ruskoga bogoslovija“ sve u velikoj oskudici papira i visokim troškovima „tampawa.

U Minsku se gradi katedrala, temelj je osvećen 26. aprila 1991. posvećena ikoni Bogorodice svih alosnih radost. To će ujedno biti spomen hram „ermobila. Crkva se gradi po beloruskoj tradiciji – centralna kupola sa četiri mape kupole. U ovom će biti mesta za 1000 vernika. Tako će imati kriptu i kapelu za kraljevske, veliki parohijski centar i muzej „ermobila, veliku salu, prostorije za nedeljnu veronaučnu „kolu, biblioteku, veliku trpezariju i upravne prostorije. U prastarom Polocku gradi se hram sv. Jovana Preteče i Krstiteља. Veliki problem Crkve je nedostatak sveštenstva. Mitropolit Filaret je preduzeo potrebne mere da se i ovaj problem za nekoliko godina reši. Broj bogoslovskih kandidata je veoma veliki, a Crkva nema mogućnosti da svima talentovanim obezbedi mesto u internatu i učionicama.

Eparhije se veoma brinu za stare, bolesne, iznemogle, napuštene. Dobrotvorna crkvena organizacija se zove „Pravoslavno društvo milosrđa u slavu pravedne Sofije Slucke“. U mnogim parohijama postoje bratstva i sestrinstva vernika a članovi pomažu i u veronauči. Crkva je osnovala i „Medicinski centar milosrdnih Samarijana“ u Minsku koji pruža pomoć postradalima za vreme žemobilske nuklearne katastrofe čije posledice snose stotine hiljada stanovnika Belorusije. Centrom upravlja episkop Konstantin koji je i sam lekar, obilazi pacijente, leči, teži, sa pacijentima moli se Bogu.

Na osnovu pomenutih podataka može se sa pravom zaključiti da Crkva napreduje u svakom pogledu, svako savesno obavlja svoj posao i posluša, kako klirici tako i vernici. Sveštenici, episkopi i monasi su veoma poštovani u narodu; traže se njihov savet i blagoslov. Vekovna opasnost sa zapadne, pojske granice od inovaraca naučila je ovaj bogobojačiv narod da teži jedinstvu. Sekte u Belorusiji nikada nisu mogle da uhvate koren, razni „misionari“ zaobilaze beloruske krajeve.

„Verski zakon“ donet je 17. januara 1993. godine. Wime je Crkvi vraćena od komunista oteta imovina. Veronauka nije obavezna u „kolama ali one mogu da pozivaju sveštenike da drže časove.

Stawe u Belorusiji ve vekovima optere uje odnos rimokato-
lika prema pravoslavcima. Taj odnos obele ava agresivnost, eks-
panzionizam, prozelitizam i unijatizam. U Brest-Litvosku je u 16.
veku do,lo do sklapawa istoimene unije kojom su neki episkopi
priznali vrhovnu crkvenu vlast Rima. To je ura eno pod uticajem
pogskog plemstva koje je imalo vlast u Belorusiji. Pravoslavci su
vekovima bili rtve tog ekspanzionizma. I sam ministar vera,
pravoslavac, Aleksej fiilskij ka e da u zemqi rimokatolici zas-
tupaju „verski ekstremizam“, izazivaju „neprijatne ekscese“ na ver-
skoj osnovi.

PRAVOSLAVNA CRKVA U MOLDAVIJI

Republika Moldavija ima 33.700 kvadratnih kilometara i
graniči se sa Rumunijom i Ukrajinom. Ima 4,5 miliona stanovnika

65% Moldavaca tj. Rumuna, 14,2% Ukrajinaca, 13% Rusa, 3,5% Ga-
gausa (pravoslavni narod turskog porekla, ive oko Komrata), 2%
Bugara, 2% Jevreja. Znači, skoro celokupno stanovni,tvo je
pravoslavno.

Glavni grad je Ki,ihev sa 750.000 stanovnika, od toga 180.000
Rusa. Moskovska patrijar,,ija je 5. oktobra 1992. dala status auto-
nomije „Moldavskoj pravoslavnoj crkvi“ koja ostaje u punom kanon-
skom jedinstvu sa Moskvom i priznaje patrijarha Ruske pravos-
lavne crkve za svoga poglavara. Mitropolit Ki,iheva i cele
Moldavije postaje te 1992. godine episkop Vladimir (Kantarian).

Mitropolit je ro en 1952. godine u Kolenkovicima kod „er-
novica. Bogoslovske nauke studirao je u Moskvi. Za episkopa
Ki,iheva hirotonisan je 21. jula 1989. godine.

Stawe pravoslavne crkve u Moldaviji prua jednu nesre enu
i nesre nu sliku podele, surewivosti, vlastoqubqa.

Eparhija Ki,ihev je pod jurisdikcijom Moskovske patri-
jar,,ije bila od 1808. do 1919. godine kada je Moldavija prisajedi-
wena Rumuniji pod imenom Besarabija. To stawe traje do 1940. kada
Moldavija postaje deo Sovjetskog Saveza a Moskovska patrijar-
,,ija vra a svoju jurisdikciju. Eparhijski sabor 15. decembra 1992.
potvr uje svoju privr enost Moskovskoj patrijar,,iji.

Episkop Pjotr Paduraru, koji je od Moskovske patrijar,,ije
dobio zabranu sve,,tenoslu ewa, 20. decembra 1992. progla,,ava
nezavisnu „Mitropoliju Besarabiju“ i podre uje je Bukure,,tan-
skoj patrijar,,iji koja to prihvata. Moskva je ovo označila „te,,-
kim antikanonskim aktom me,,awa u unutra,,we poslove jedne
druge autokefalne Crkve koji ima za posledicu „izmu koja preki-
da odnose izme u dveju crkava i stvara opasnost razarawa zajed-
ničkog korena pravoslavnog jedinstva“. Moskva je najo,,trije
protestvovala protiv primawa ranijeg episkopa Pjotra u klir
po,,to on ima zabranu sve,,tenoslu ewa. Kada su se sastali pra-
voslavni patrijarsi u Carigradu 15. marta 1992. tom susretu pris-
ustvovali su i patrijarh Aleksije i rumunski patrijarh Teoktist.
Rumunska strana tada nije imala nikakvih primedbi na moskovsku

jurisdikciju nad Moldavijom. Bukurešt nije računao na takvu odlučnost iz Moskve a računao je i sa prisajediwewem Moldavije Rumuniji. Me utim i sami Moldavci odustali su od prisajediwewa vi„e ele i da budu nezavisni. Ovaj spor se polako sti„ava, tim vi„e „to je neznatan broj parohija koje su se stavile na raspolagawe episkopu Pjotru.

Jedan drugi episkop, Sofronije, tako e se odvojio od Moskvske patrijar„ije po elev„i da bude poglavar! On je potraio pomo od raskolnika, samozvanog ukrajinskog poglavara Filareta, vi„edecenijskog slu benika KGB tajne agenture jo„ od vremena Staqina, rasliwenog od Moskve. Sofronijevi sledbenici zauzeli su u Ki„iwevu katedralu Svete Paraskeve.

Obe „izme nisu uspele ali optereuju vernike. „Episkopu“ Pjotru pristupilo je samo 4 klirika, me u wima dekan teolo„kog fakulteta u Ki„iwevu Petru Buburuz. Sofronije ima samo dva klirika. Mitropolit Vladimir ima me utim preko 800 klirika.

U Rumuniji i dake ne postoji spremnost da se prihvati kanonski status Moldavije koji priznaju sve pomesne pravoslavne crkve. Pote e se argument da 1448. kada je Moskva dobila punu autokefaliju od Carigrada Moldavija nije bila pod Moskovskom patrijar„ijom nego prvi put tek 1769., a da je carigradski patrijarh 1401. priznao dr avu i crkvu Moldavije pod vla„u vojvode Aleksandra Dobrog.

Osim ovih problema, Crkva u Moldaviji veoma lepo napreduje. Obnavqaju se crkve i manastiri, bogoslovije su pune, crkvena „tampa redovno izlazi. Dr ava je veoma korektna prema Crkvi.

ESTONIJA

Nekada„wa sovjetska Republika Estonija, danas Estonska Republika, ima povr„inu od 45.100 kv. kilometara i oko 1,6 miliona stanovnika. Estonaca ima 61,5% (1945. je bilo 94%), Rusa 3,1%, Ukrajinaca 1,8%, Belorusa 1,1% kao i Tatara, Finaca i Nemaca. Glavni grad Talin ima oko pola miliona stanovnika.

Estonci su gotovo isqu„ivo luterani. Luteranskih parohija ima oko 160 mađa je broj pripadnika mawih crkava i sekti veliki (baptisti imaju 60 zajednica, metodisti 21, adventisti 22).

Pravoslavci Estonije su Rusi, Ukrajinci i Belorusi. Pravoslavnih parohija ima preko 70 i 11 starobrednih pravoslavnih ruskih zajednica. Vi„e desetina hiqada Estonaca pre„lo je u pravoslavqe tako da se u nekim parohijama slu i i na estonskom jeziku koji ulazi u ugro-finsku jezičku grupu (Rusi ga te„ko uže i razumeju jer ima 3 dijalekta i 16 pade a).

Cela Estonija kuni jednu eparhiju Talinsko-estonsku kojom od 1992. godine rukovodi episkop Kornelije (Jakobs). Episkop Kornelije ro en je 1924. godine, rukopolo en za sve„tenika 1948, zamona„en 1980. a za episkopa hirotonisan 1.9.1990. godine. Dugi niz godina, od 1961. do 1987. episkop talinski bio je dana„wi patrijarh sveruski Aleksije. Kada je dr ava iza„la iz okvira Sov-

jetskog Saveza, državne vlasti su teile tome da se pravoslavci odvoje od moskovske jurisdikcije i da proglase autokefaliju.

Krajem aprila 1993. godine u manastiru Puhtitsa održan je crkveno-narodni sabor koji je sazvao episkop Kornelije a prisustvovao mu je i patrijarh Aleksije. Moskovska patrijarhija je tada svečano obznanila da se „Estonskoj pravoslavnoj crkvi“ daje potpuna samostalnost u crkveno administrativnim, crkveno-ekonomskim, kulturnim i crkveno-graanskim poslovima, s tim da se zadrži kanonska jurisdikcija Moskovske patrijarhije. Ovo zapravo predstavqa naj„iru mogu u autonomiju jedne Crkve.

Država je crkvi vratila deo imovine oduzete 1940. g. Meutim, Crkva nema sredstva da renovira vrlo o„te ene objekte.

Ovom saboru prisustvovalo je 35 sve„tenika, a to je tada predstavqalo veinu.

Ovakvo re„ewe nije zadovoljilo državne vlasti a tako e i one koji su iz raznih razloga radili na stvaranju raskola. Pozivali su se na istoriju. Izmeu dva svetska rata emigrirali su brojni graani Estonije beei od komunističkog bezbožnog terora. U inostranstvu su osnovali Zagraničnu estonsku pravoslavnu crkvu koju je priznavala Carigradska patrijarhija. Ova crkva imala je nekoliko parohija u Evropi i Americi. Posle osamostaljenja Estonije bilo je pokušaja da se ova crkva ustanovi u Estoniji ali me u sve„tenicima nije se našao nijedan koji bi joj pristupio.

Gotovo istovremeno sa saborom episkopa Kornelija, zagovornici zagranične crkve održali su svoju skup„tinu u Talinu, bez ijednog klirika, proglasili se „sinodom“ i odbili kanonsko jedinstvo sa Moskvom. Strah da bi moglo do i do nekog veeg raskola i mrve nije se sreom obistinilo. Ovih nekoliko desetina autokefalaca nije pridobilo nove sledbenike. Stave se vremenom smirivalo tako da oni danas ne predstavqaju nikakav faktor crkvenog ivota u Estoniji.

Pravoslavna crkva vodi veliku borbu za očuvanje verskog i nacionalnog identiteta vernika. Rusi dosećeni zadnjih decenija proglašeni su strancima, pa i njihova deca, roena u Estoniji, nisu mogla da dobiju državanstvo niti pravo glasa. Moskva i vlast predsednika Jelcina, nije stala u za„titu Rusa u susednoj zemlji. Katkad je upu en neki prekor ali daće se ni„ta nije preduzimalo. Rusi su i daće diskriminisani i nemaju ista prava kao Estonci. Te„ko da e se stave uskoro popraviti, vlasti računaju na proces asimilacije. I neke evropske institucije kritikovale su estonsku vladu zbog uskraivawa graanskih prava neestoncima. Delovawe crkve se ne ometa.

Problem sa državom je vladina uredba kojom pravoslavni sve„tenik moe biti samo graanin Estonije. Kako je ve rećeno, Rusi te„ko ili nikako ne dobijaju državanstvo, a tako e su radi da im iz Rusije neko bude sve„tenik. Ovom uredbom je to nemogu e tako da ovo pitawe optereuje odnose pravoslavne crkve sa vladom.

Veoma je znaćajan manastir Pjuhtica kod Kureme, to je duhovno sredi„te pravoslavaca Estonije. Manastir ima stavropigi-

jalan status tako da se nalazi pod upravom Moskovske patrijaršije. Ima oko stotinu monahiya. Crkva nije u stawu da izdaje eparhijsko glasilo. Jedina publikacija je godišnji kalendar koji se štampa dvojezično.

Zanimljivo je pomenuti da pravoslavna crkva u Estoniji nikada nije doivela progawawe kao Crkva u Rusiji. Izme u dva rata, kada je Crkva od 1923. do 1945. bila autonomna u okviru Carigradske patrijaršije, drava koju su vodili luterani, nije ometala pravoslavce. Kada je Crvena armija ušla u Estoniju, Staqin nije naredio da se ruše i zatvaraju hramovi tako da je crkvena struktura ostala netaknuta.

Po rešima patrijarha Aleksija, zatvoreno je nešto crkava, ali ne zbog naredbe drave ve zbog smanenog broja vernika Estonaca (ne Rusa) tako da se nisu mogle izdržavati.

Patrijarh Aleksije, koji je i sam delom estonskog porekla, odlično govori estonski. On se veoma anga uje za rešavawe svih problema Crkve u Estoniji i često je pose uje. Smirio je one koji jošive u raskolu a sedište im je u Stokholmu. Patrijarh smatra da e „mirnom diplomatijom“, bez velikog publiciteta, korak po korak rešiti preostale probleme Crkve u Estoniji. Vernici iz Estonije veoma su ponosni da je me u wima rastao i sluio Bogu i narodu nekadašnji episkop Aleksije, sadašnji patrijarh, koga su oduvek veoma voleli i cenili i smatrali svojim dobrim pastikom i učiteqem.

PRAVOSLAVNA CRKVA U LITVANIJU

Litvanija ima površinu od 65.200 kv. kilometara. Graniči se sa Rusijom, Latvijom, Poqskom i Belorusijom. Stanovnika ima oko 3,7 miliona 80% Litvanaca, 9,4% Rusa, 7% Poqaka, 1,7% Belorusa, 1,2% Ukrajinaca. Više Litvanaca živi u Americi nego u Litvaniji.

Glavni grad je Vilnius (Vilna) sa 600.000 stanovnika od toga preko 120.000 Rusa. U gradu postoje samo dve pravoslavne parohije.

Litvanci su gotovo isključivo rimokatolici a taj uticaj došao je od Poqaka i Nemaca, tj. Istočne Pruske.

Pravoslavci žine preko desetinu stanovništva. Oni imaju oko 50 parohija a starobredni ruski pravoslavci imaju tako e oko 50 parohija i imaju odvojenu jurisdikciju od Moskovske patrijaršije.

Arhiepiskop Vilne i cele Litvanije je Hrizostom (Martićkin) od 1990. godine. On je ro en 1934. g. u Kazinki Rjazanskoj. Zamonašio se 1966. Za vikarnog episkopa Zaraiskog hirotonisan je 1972, episkop Kurski postaje 1974, arhiepiskop Kurski 1977. Bio je arhiepiskop Irkutski 1984 1990, a za arhiepiskopa Vilne bio je postavljen 1990. g.

Rimokatolici i protestanti ga hvale kao „velikog ekumenistu“. Još kao episkop zarajski i kurski, rukovodio je odevem za spoqne poslove Moskovske patrijaršije.

Pravoslavci u Litvaniji su uvek bili jedinstveni i nije bilo pokušaја raskola. Bogosluеwa se sluе na staroslovenskom i ruskom jeziku pošto je broj pravoslavnih Litvanaca neznatan.

PRAVOSLAVNA CRKVA U LATVIJI

Republika Latvija ima površinu od 64.600 kv. kilometara i graniči se sa Estonijom, Rusijom, Belorusijom i Litvanijom. Ima skoro 3 miliona stanovnika. Udeo Litvanaca iznosi samo 52%. Rusa ima 34%, Belorusa 4,5%, Ukrajinaca 3,5%, Počaka 2,3%. U glavnom gradu Rigi od milion stanovnika Rusi čine polovinu. Država se odvojila od Sovjetskog Saveza 1990. godine.

Pravoslavna crkva ima oko 200 parohija. Episkop Rige i cele Latvije je Aleksandar (Kurjačovs) od 1990. godine. On je rođen u Prejlsku 1940. godine, zamonažen 1989. i iste godine hirotonisan za vikarnog episkopa Daugavpilsa.

Moskovska patrijaršija je 11. avgusta 1992. dala autonoman status Litvanskoј pravoslavnoj crkvi ostaju i sa svojom u potpunom kanonskom jedinstvu. Autonomija se odnosi na administrativna, katehetska, ekonomska pitanja.

Patrijarh Moskovski Tihon je 6/19. jula 1921. dao Crkvi u Latviji samostalnost. Crkva je tada imala 210.000 vernika Rusa i 71.000 vernika Latvijaca. Godine 1936. potpada pod jurisdikciju Carigradske patrijaršije. Kada je Crvena armija nastupala na Rigu oba pravoslavna episkopa napuštaju zemlju. Mitropolit Avgustin umro je 1955. u Minhenu i u testamentu je zahtevao da se Crkva priključi Ruskoј zagraničnoj crkvi (osnovanoј u Sremskim Karlovcima, posle premeštenoј u Wujork). Međutim, parohije su se u sovjetsko vreme priključile Moskovskoj patrijaršiji.

I Rusi i Latvijci zadovoljni su autonomnim statusom Crkve od 1992. koji je uveden na eparhijskom saboru u prisustvu izaslanika patrijarha Aleksija, mitropolita smolensko-kaliningradskog Kirila. Takođe je osvojen Ustav Crkve. Regulisawe ovog statusa bio je i preduslov države za primenu „Zakona o povratku imovine verskim organizacijama“ i na pravoslavnu eparhiju. Starobredni pravoslavci koji su uvek odbijali da imaju bilo kakva posla sa državom i svojim institucijama i u Latviji nisu preduzeli ništa da regulišu svoj status mađa je država obavezala da ne može dirati u njihovu imovinu.

PRAVOSLAVNA CRKVA U CENTRALNOAZIJSKIM REPUBLIKAMA

UZBEKISTAN

Ova država ima 447.000 kv. kilometara i 22 miliona stanovnika, od toga 11% Rusa. Uzbeci su sunitski muslimani. Glav-

ni grad je Taškent sa oko 2,5 miliona stanovnika (od toga 700.000 Rusa).

Taškent je sedište taškentsko-sredweazijske arhiepiskopije kojom od 1991. godine rukovodi arhiepiskop Vladimir (Ikim). Arhiepiskop je rođen 1940. u Moldaviji. Zamonašen je 1965. Kao jeromonah služio je u ruskoj crkvi u Karlovim Varima u vreme koje je 1978-88. kada je izabran za episkopa Podolska. Kasnije je radio u Odegovu spopnih poslova Moskovske patrijaršije a 1991. preuzima Taškent.

Dve muslimanske političke partije nastoje da posvaja narod na verskoj osnovi, izazovu nasige a potom masovno isegavawe nemuslimanskog stanovništva. 'oviniški i fundamentalistiški pokret „Birlik“ postaje svakim danom sve jaši. Partija „Erk“ (= Sloboda) zastupa „renesansu islamskih vrednosti“ ali i nametawe istih vrednosti nemuslimanima. Vlasti su dozvolile da se u „kolama predaje veronauka ali Crkvi nedostaju veroučiteqi.

U Uzbekistanu ima oko 50 parohija, pre boševističkog pre-vrata bilo ih je preko 100. Država je vratila oduzete katedrale u Samarkandu i Termesu. U Taškentu je 1917. bilo 18 velelepni pravoslavnih hramova, veinu su bezboševici srušili. U gradu postoje danas četiri crkve i enski manastir Sv. Nikolaja „udotvorca.

Po rešima arhiepiskopa, od 1,5 miliona Slovena, polovina se ose a vernicima. Hramovi su prepuni a i sekte se „brzo šire“. One vrbuju i muslimane.

KAZAHSTAN

Republika Kazahstan ima površinu od 2,7 miliona kv. kilometara i ulazi u grupu najvećih zemalja na svetu. Ima oko 18 miliona stanovnika, 42% šine Kazaci, 38% Rusi, 5,5% Ukrajinci, 5% Nemci itd. Kazaci su sunitski muslimani.

Glavni grad je Alma-Ata, po novom Almati, sa 1,3 miliona stanovnika, od toga 700.000 Rusa i 50.000 Ukrajinaca.

Alma Ata je sedište almaatsko-semipalatijske arhiepiskopije. Arhiepiskop Aleksej (Kutjepov) rođen je 1953. u Moskvi. Posle studija hemije završio je Moskovsku duhovnu akademiju i zamonašio se 1975. u Irkutsku. Za episkopa zarajskog hirotonisan je 1.12.1988. a 20.7.1990. postaje episkop almaatsko-kazahstanski a 1991 arhiepiskop.

Po nepotpunim podacima u arhiepiskopiji ima oko 130 parohija. Obnova crkvenog života teše uz velike teškoće zbog velikog nedostatka sveštenstva i novčane oskudice.

Od kada je Kazahstan stekao nezavisnost Rusi i Ukrajinci masovno se isegavaju. Muslimani tvrde da je zemlja njihova iako ne šine ni polovinu stanovništva. Država teško daje dozvolu da se grade pravoslavni hramovi dok se xamijske masovno grade. Prema državnim podacima, 1990. godine u zemlji su bile 63 xamijske a sada ve preko 600.

U glavnom gradu Alma Ati gradi se jedna od najvećih džamija na svetu. Egipat gradi islamski centar, Pakistan „ađe islamsku literaturu, Saudijska Arabija svakom ko hoće da ide na haxiluk u Meku i Medinu obezbeđuje besplatno putovanje i boravak. Za Kazahstan se „koluje veliki broj imama u Turskoj.

Pravoslavci su zabrinuti, u prate ovu iznenadnu najezdu islama i plaše se da će diskriminacija samo porasti.

TURKMENISTAN

Površina Turkmenistana ili Turkmenije iznosi 488.000 kv. kilometara. Stanovnika ima oko 4 miliona, od toga 13% Rusa. Turkmeni su sunitski muslimani. Glavni grad je Ašhabad sa pola miliona stanovnika, od toga trećina Rusa.

Crkveno cela zemlja ulazi u taškentsku arhiepiskopiju. Broj parohija nije poznat kao ni broj svećenika.

Zemlja se nalazi na granici sa Iranom odakle nekoliko radio stanica svakodnevno mnogo sati propagande usmeravaju emisije za Turkmene i Ruse. Zemlja se graniči i sa Avganistanom pa stanovništvo u pograničnoj oblasti živi u strahu zbog raznih upada.

KIRGISTAN

Ova zemlja ima površinu od 198.500 kv. kilometara i oko 5 miliona stanovnika 22% Rusa. Glavni grad Biškek do skoro se zvao Frunze. On ima oko 700.000 stanovnika, više od polovine žene Rusi.

U zemlji ima i nešto budista.

U crkvenom pogledu zemlja pripada arhiepiskopiji Alma-Ata koja nema dovoljno svećenika da bi ih poslala u Kirgiziju.

TADŽIKISTAN

Ova zemlja ima 143.000 kv. kilometara i oko 6 miliona stanovnika. Rusa ima 10,4%. Glavni grad je Dušanbe sa oko 700.000 stanovnika (četvrtina Rusi). Većina stanovnika žene sunitski muslimani.

Rusi su u ovoj zemlji zaplašeni. Krajem prošle godine ubijen je akon svetonikolajevskog hrama Sergej Mihajlov posle slušanja na osveštanju Ruskog kulturnog centra. Otprilike u isto vreme ubijena je jedna pravoslavna porodica sa petoro dece. U ovakvim okolnostima Rusi napuštaju zemlju čak i kad ne uspevaju da prodaju skromnu imovinu. Moskva se nedovoljno energično zalagala za njihova prava, jedino „ađe protesne note kad se desi neki teški anti-ruski ili antipravoslavni incident.

čl. 11. Tuci

U Turskoj, crkva pretvorena u xamiju

ПРИКАЗИ

Monseigneur Photios-archimandrite Philarète, *Le nouveau catéchisme contre la foi des Pères, Une réponse orthodoxe, L'âge d'homme, Lausanne, 1993, 9–114.* (Episkop Fotije-arhimandrit Filaret, Novi katihizis protiv Vere Otaca. Jedan pravoslavni odgovor).

Praksa je u rimokatoličkoj crkvi da s vremena na vreme, ne tako često, ali zato dosledno zvanično objavljuje oficijelni Katihizis u kome, shodno vremenu i prilikama u kojima svetivi, saopštava svoje zvanično učenje. Takav Katihizis vatikanske katedete su objavile po blagoslovu pape Jovana-Pavla II u 1992. godini. Makar samo i letimično prelistavawe ovog najnovijeg dela, za pravoslavnog čitaoca ostavqa veoma jasan i nedvosmislan utisak: „to se tiče rimokatoličke crkve, ona i u ovom svom najnovijem Katihizisu kao zvaničnom dokumentu, dosledno se drži svih, kroz dugu istoriju uvedenih novotarija u veri u učenje.

Pravoslavni hrišćanski svet danas, koji je po cenu velikih ponekad gubitaka, ostao veran i qubomorno do kraja predan istinitom zalogu vere, učenje i Svetog Predawa Crkve, ima svakako potrebu, ne zbog sebe samo, da se makar samo delimično osvrne na ovaj Katihizis i njegove katedete, a samim tim i rimokatoličke vernike u vascelom svetu. To su upravo prošle godine (1993) i učestvovala dvojica pravoslavnih Francuza, episkop Fotije i arhimandrit Filaret, koji uzgred budi rečeno kao pravoslavci i veografski na Zapadu i imaju dobar uvid u učenje i život rimokatoličke crkve danas. Oni su, naime, sledeći vekovno iskustvo pravoslavnog Hrišćanstva, bez velike polemike, smireno, čimbenicima i primerima iz vere i života Crkve, ukazali na najznačajnije pogreške i neoprostive dogmatske zablude vatikanskih veroučitelja. Pokazali su, a to u ovom slučaju nije bilo ni mnogo teško učiniti, da rimsko bogoslovlje, i ovo najnovije kao i ono starije, i ako u nekim svojim segmentima i makar verbalnim pokušajima, nastoji da se smesti i ponovo vrati Predawu i veri Svetih Otaca Crkve iz koje su davno istrgnuti i isključeni, me utim takav pokušaj, kao i vekovima ranije u suprotnosti je i velikom raskoraku sa Predawem i verom Otaca Crkve u osnovnim bogoslovsko-dogmatskim tačkama vere i života po toj veri.

Katihizis, prosto rečeno, samo vešto, na savremen i dobru, moderan i tehnički vrlo pristupačan način, ponavqa i čak naglavava, istorijski nedozvoqene dogme, koje su vekovima bile strane i tuđe bi u Crkve i wenog verujućeg naroda. Mnoge od njih kao neosnovane, upravo u naše vreme negiraju i mnogi vernici rimske crkve kao i sami istoričari rimokatolicizma i rimocentrizma.

Podnaslov ove knjige je Pravoslavni odgovor. Ova knjiga to i jeste. Weni autori, iznose i pogreške i zablude u Katihizisu

koje su samo ponovljene i cementirane, istovremeno, ukratko daju „ta i kako Crkva o tome uči, a sve je potkrepljeno Predavem, Svetim Ocima i Vaseqenskim saborima. Inače, ova ne tako obimna kwiga ima pet kra ih odegaka. Najpre se počiwe sa rimskom sablaznom novotarijom koja ru„i sam temeđ hri„ anske vere, dogmu ili veru Crkve u Boga kao Svetu Trojicu, koja je vera fomulisana jo„ u 4. veku. ReĀ je naime o dodatku Filiokve (-i Sina), da Duh Sveti proishodi i „od Sina“. Vera Crkve se ne mo e mewati. Zapovest je i vera Crkve koja ivot znaĀi, „da ni mi niti iko drugi mewa, i jednu reĀ koja se tamo nalazi, paze i da Āak i najmawi slog bude izgubĀen...“ (Sv. Kirilo Aleksandrijski). Pisci Katihizisa su ovde uĀinili Āak i materijalnu gre„ku kad su naslovili „Nikeo-carigradski Simbol vere“ sa Filiokve. Na„i autori zato donose integralni i originalni tekst Simvola vere, bez dodatka. To je vera koju ispovedamo na Kr„tewu i na Sv. Liturgiji pred PriĀe„ e, i ona je nepromenĀiva.

Drugi deo ove kwige pod naslovom „Eklisiologija strana Predawu Crkve“ (str. 34-80), bavi se papskim prvenstvom. Navode misao savremenog pravoslavnog francuskog bogoslova Patrika Ransona koji smatra da je upravo pogre„no uĀewe o filiokve prosto izazvalo duhovnu potrebu u zapadnoj crkvi, „primorao je Latine da uvedu stvarne posrednike izme u Boga i qudi“, odnosno rimske pape, zamenika (vikarijus) Bo jeg na zemĀi (str. 34). Do„lo je naime do izokretawa „prvenstva Āasti“ u „prvenstvo vlasti“, a oo prvo su hri„ ani uvek priznavali rimskim episkopima kada su oni bili pravoslavni. Ovom novotarijom kr„e se: biblijska vera, uĀewe Otaca Crkve, kanoni 3. Drugog, 28. „etvrtog i 36. 'estog Vaseqenskog sabora. Tako rimske katihete u svom Katihizisu pi„u: „Papa je Petrov naslednik i veĀni princip i vidĀivi temeđ jedinstva koji povezuje, bilo episkope, bilo mno„tvo vernika... Nema vaseqenskog sabora, ako nije potvr en ili prihva en od Petrovog naslednika“ (Katihizis, poglavĀe 884). Godine 1870. prvi sabor u Vatikanu proglasio je papsku nepogre„ivost, „to je besmisleno. U budu nosti se mo e oĀekivati da rimska crkva sroĀi i svetu „objavi“ jo„ neki, do sada nepoznati dogmat?!

Kada je reĀ o Svetim Tajnama Crkve, na„i autori polaze od stanovi„ta Crkve da je ona po svom bi u Tajna: „OgraniĀiti se na sedam Tajni, znaĀi svesti silu Svetog Duha na meru neke qudske filosofije“ (str. 52). Simvolika broja sedam Sv. Tajni osobito je na Zapadu vekovima podr avana i prihvatana neprikosnoveno zahvaquju i odlukama Tridentskog sabora u 16. veku. Tu i uĀewe „eks opere operato“ (iz dela dejstvo) podrazumeva automatsko, prosto mehaniĀko dejstvo Sv. Tajni, bez, kako Crkva pravoslavna veruje, vere, pobo nosti, molitve kao priziva (epikleza). Ili pak stav, „in persona Kristi“ (poglavĀe 875 i 1548): „Ja te kr„tavam... i: „Ā... vam opra„tam grehe...“, koje izgovaraju rimokatoliĀki sve„tenci, umesto: „Kr„tava se...“ i tako daĀe, kako stoji u bogoslu benim kwigama pravoslavne Crkve. DovoĀno je, kada su Sv. Tajne u pitawu, stoji u Katihizisu, samo Āiniti ili hteti Āiniti onako kako Āini rimska crkva, i sve„tenoradwe su vaĀane. DaĀe, tri Sv.

Tajne: Kr,,tewe, Miropomazawe i Sve,,tenstvo, imaju ve,,ni i neizgladivi karakter (neizbrsive su) (poglavqa 1121 i 1582). Iako ima i ne odri,e se velikog broja novina u Tajnama i obredi- ma, rimokatolička crkva, to je makar jasno re,,eno u najnovijem Katihizisu, ipak priznaje ono ,,to je pravoslavqe sa,,uvalo: „Isto- žne crkve koje nisu u punom op,,tewu sa rimokatoličkom crkvom slu e Evharistiju sa velikom qubavqu. Ove crkve, iako odvojene, imaju istinite tajne, pre svega u apostolskom predawu...“ (Kati- hisis, poglavqe 1399).

„etvrti deo kwige koju prikazujemo bavi se Ćovekovim li,,- nim spasewem u svetlu Katihizisa. Zamerke u toj oblasti su upu- ene pre svega na u,,ewe o poreklu zla u svetu i Ćoveku. Katihizis i tu ima dosta nedoslednosti i nedore,,enosti, kao: „Za,,to Bog nije stvorio tako savr,,en svet da nikakvo zlo ne mo e u wemu pos- tojati?“ Ili: „Prvi Ćovek je posedovao smrtnu prirodu“ (Kati- hisis, poglavqe 1008). „Za,,to Bog nije spre,,io Ćoveka da gre,,i?“, kao i odgovor, da je to dopustio, da bi postigao ve e dobro (Isto, poglavqe 412). Ovde na,,i autori jednostavno ne polemi,,u mnogo, samo navode neka od poznatih mi,,qewa Svetih Otaca, u prvom ređu Sv. Vasilija Velikog: „Da Bog nije tvorac zla“, kao i „da fizičko zlo koje snalazi qude nije samo plod gweva i osvete Bo ije, nego je pre svega lek za moralno zlo“. Bog, sem toga le,,i kolektivne grehe kolektivnim kaznama. 'to se tiče prvorodnog greha i wegovog vrednovawa, uzroka i posledica, na,,i autori navode po tom pitawu poznati stav Sv. Teofila Antiohijskog (2. vek): „Adam je dakle samo bio sposoban da bude i jedno i drugo (i smrtan, i bes- mrtan). „Pravoslavni tako e odbacuju bezuslovno nasle e prvo- bitnog greha, jer: „... du,,a nije ni,,ta pogre,,ila pre ulaska u ovaj svet. Do,,li smo bez greha, i gre,,imo po slobodi“ (Kirilo Jerusa- limski). „Mnogi su postali gre,,nici, ne zato ,,to su pogre,,ili sa Adamom, ve zato ,,to imaju istu prirodu kao Adam, odnosno priro- du koja je pod zakonom greha“ (Kirilo Aleksandrijski).

Pravoslavqu tako e nije primereno ni u,,ewe o Bogu koji tra i zadovolqewe, odnosno satisfakciju za na,,e grehe. Bog nas pre svega spasava iz qubavi prema nama, a ne da je to nekakvo juridičko zadovolqewe i grubo svo ewe tajne iskupqewa i spasewa Ćoveka na u,,ewe o Bogu koji izrabquje qude (str. 82).

Naravno tu je i neizbe ni Avgustin i wegovo, pre svega spor- no bogoslovqe o tajni qudske slobode i tajni Bo ije blagodati, odnosno u,,ewe o predodre ewu. Pisci najnovijeg Katihizisa rimo- katoličke crkve, kako to dobro prime uju na,,i autori, prosto se kolebaju, da li da, posle toliko vekova, rtvuju Avgustina i Tri- dentski sabor, ili jo,, bezbolnije, da im makar za nijansu daju ipak ne,,to drugačije tumačewe koje je mnogo bli e u,,ewu pravoslavne Crkve vekovima qubomorno Ćuvano. Ovde se samo mo e primetiti, svakako nije lako, ali, mo da nikada ipak nije za povratak Istini kasno!

Pravoslavnim kritičarima najnovijeg Katihizisa nisu pro- makle i najnovije novotarije rimokatoličke crkve: u,,ewe o nepo- ročnom za,,e u Djeve Marije Bogorodice u,,ewe ozvaničeno pre

stotinu i šetrdeset godina, 1854. (Katihizis, poglavče 491): „Blagena Djeva Marija bila je, od prvog trenutka začeća a blagoda u i posebnom dobrotom Svemogućeg Boga, zbog zasluga Isusa Hrista Spasitelja za rod ljudski, sačuvana netaknuta od svake prljavštine prvorodnog greha“. Pravoslavcu i Crkvi je isto tako strano i neprimereno poštovanje i kult Svetog Srca, koje se zasniva, po rečima pape Pija XII iz 1956. g., „na našelju po kome mi znamo da svetogovo srce, kao najplemenitiji deo ljudske prirode, je ipostasno sjedinjeno ličnosti Logosa Božjeg; i zato mu treba odavati isti kult kojim crkva poštuje ličnost Sina Božjeg ovaploćenog“.

Naravno, tu su i mnoga druga uževa strana pravoslavcu. Ovde su samo navedena i ukratko komentarisana neka od njih, po nama najkarakterističnija. Svakako je tih uževa i obrada biti u budućnosti još, jer u prirodi je greha, kada se pogreši jedanput u nečemu važno, grešku nema kraja, naravno, ako se ne popravljamo i ne kajemo. To izmeću ostalog, makar za pravoslavne, pokazuje i najnoviji Katihizis pun i starih i novih novotarija u veri i uževu rimokatoličke crkve.

akon Radomir Popovi

SVETIGORA

August-Septembar 1994. broj 30-31.

Op„ti utisak: Izgledom (koricama), kao i sadr inom, pre je: „Mrka Gora“ nego „Svetla Gora“ (Svetigora).

Korice crne, mražne.

Sadr aj? sližan. Dobar broj žlanaka izrazito je mražnog naslova, i jo„ mražnije sadr ine.

Primeri? Novi nasrtaj satanista; Prastari simboli mr we; I bela magija je crna; (Ne)prijateqi Hristove istine Masoni; Greh careubistva... i tako redom.

Nepojmqivo! Preovla uju žlanci bez autora, ili prevodi bez prevodioca (10-ak takvih).

Kao da je list specijalizovan da žitaocu ponudi samo negativnosti. Da nije jednog žlanka Vladike Nikolaja (Zavesa u Priže„ u) i jednog oca Justina (Svetosavsko sve„tenstvo i političke partije) (pa i oni bez navoda svoga izvornika, odakle su uzeti) skoro da se ne bi imalo „ta pozitivno prožitati.

Sve fotografije, skoro bez izuzetka, nabacane su da popune prostor, bez ikakvog odnosa sa tekstem oko sebe. I jo„ gore: Skoro ni jedna nema ispod sebe tekst legendu koja bi žitaocu objasnila „ta koja fotografija znaži, weno poreklo i poruku.

„asopis nije ni bez stihova pesama, žija sadr ina ni„ta ne govori (str. 20-21 i 34-35).

Ni raniji brojevi ne odskažu mnogo od ovog. Zato se žasopis jednom prelista, pone„to prožita i odlo i, a da žitaoca skoro nižim ne obogati, sem nemirom koji bje iz mnogih tekstova.

Znam da e ovaj osvrt kod mnogih izazvati žu ewe, mo da i osudu, kako se neko drznuo da „krwi“ dobar glas i ugled „jedine pravoslavne revije u svetu“.

Umesto pau„alne osude, eleo bih da prožitam nežiji osvrt i prikaz na ovaj žasopis koji bi razvejao u prah moja (mo da i subjektivna) zapa awa.

Do tada, ipak ostajem pri wima.

episkop Artemije

NOVE KWIGE

- 1 Sv. Grigorije Niski,
Sv. Jovan Zlatoust,
Sv. Grigorije Bogoslav,
Sv. Atanasije Veliki,
KRASOTA DEVSTVENOSTI
Izdaje: Manastir Hilandar
Povez: bro,,iran
Obim kwige: 176 strana B5 formata

- 2 Ava Varsanufije i Jovan Prorok,
DUHOVNO RUKOVO—EWE
Izdaje: Manastir Hilandar
Povez: bro,,iran
Obim kwige: 420 strana B5 formata

SADRŽAJ

Umesto uvoda	
Iz do sada nepoznate riznice sv. Vladike Nikolaja	5
DOGMATIKA	
Sv. Maksim Ispovednik, Mistagogija	13
Episkop Artemije, Izveštaj komisije svetene opštine Svete Gore Atona	21
veqko Kotoranin, O teritorijalnom ustrojstvu crkve	31
DUHOVNI ŽIVOT	
Arhimandrit Plakida (Desej), Francuska revolucija i duhovna sudbina Evrope	53
Dušan Vasiqevi , O la noj duhovnosti danas	61
DUHOVNI PUTOKAZI	
Jeromonah Sava (Jawi), Sv. Rafailo, Nikolaj i Irina	73
Otac Mitrofan, Starac Nikanor	83
Arhimandrit Jovan (Radosavqevi), Otac Teoktist	87
UMETNOST I ISTORIJA	
Veqko Radunovi , Isihazam u kwi evnom delu Danila Pe kog	91
Protejerej-stavrofor Milutin Timotijevi , Ivan StepanoviĀ Jastrebov	97
Mr Vekoslav A. Stankovi , O obnovi Dušanove zaĀu bine	105

AKTUELNE TEME

Iskušenik Ilija, Nešto gore od ekumenizma	117
---	-----

SAVREMENA HRONIKA

Jeromonah Simeon (Vilovski), Hronika	121
čivica Tuci, Me ucrkvena hronika	127

PRIKAZI

—akon Radomir Popovi, Novi katihizis protiv Vere Otaca. Jedan pravoslavni odgovor	141
Episkop Artemije, Svetigora	145
Nove kwige	146